

BÉKÉS CSABA: A BÉKÉT A GYŐZTESEK KÖTIK*

A magyar kormány békepropaganda tevékenysége 1945-46-ban

Az 1946-os párizsi béketárgyalásokat megelőző magyar békeelőkészítő tevékenységgel vagy annak bizonyos aspektusaival az elmúlt években több írás foglalkozott. Ezek a feldolgozások bár még szép számmal vannak kellően nem tisztázott kérdések egyre teljesebb képet adnak a magyar kormánynak, illetve a koalíciós pártoknak a békeelőkészítéssel kapcsolatos elképzeléseiről, a Külügyminisztérium és a kormány ilyen irányú tevékenységéről, Magyarország és a nagyhatalmak viszonyáról.

Van azonban a békeelőkészítésnek egy lényegében mindmáig feldolgozatlan része, az úgynevezett békepropaganda. Így a kutatás és a jelen dolgozat tárgyául szinte önmagától adódott a magyar kormányzati szervek által a békeelőkészítés érdekében végzett, illetve általuk irányított békepropaganda tevékenység vizsgálata. Valamennyire is hatékony külföldi propaganda megszervezésére ugyanis az adott helyzetben a kormány támogatása, közreműködése nélkül eleve nem sok esély volt. A dolgozat ezért mindenekelőtt a Külügyminisztérium és az 1945 novemberében megalakult Tájékoztatásügyi Minisztérium azon törekvéseit igyekszik bemutatni, amelyek révén ezek kísérletet tettek a külföldi tájékoztatás bizonyos formáinak megszervezésére, Magyarország háborús szerepének reális bemutatására, az új demokratikus rendszer eredményeinek megismertetésére, a magyar békecélok külföldi népszerűsítésére s így végső soron a magyar békeesélyek javítására.

A békeelőkészítésről folytatott sajtóvita és a koalíciós pártok álláspontja a külföldi propaganda kérdésében

1945 decemberében - 1946 januárjában sajtóvita zajlott le a pártok között a békeelőkészítés problémáiról, melynek egyik központi kérdése Magyarország háborús felelősségének mértéke volt, a másik pedig — ehhez szorosan kapcsolódva — az, hogy az adott külpolitikai helyzet figyelembe-vételével helyes-e az etnikai elv, illetve ezzel kapcsolatban a trianoni határok revíziójának felvetése Magyarország részéről. A vitában a Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt képviselői, Dessewffy Gyula, Rubletzky Géza, illetve Kovács Imre úgy foglaltak állást, hogy a magyar nép egésze nem tehető felelőssé az uralkodó osztályok bűneiért, ezért a határkérdés felvetése — az etnikai határok erejéig — jogos és szükséges is¹. Az MKP illetve az

* A tanulmány egy hosszabb dolgozat átszerkesztett, rövidített változata

SZDP véleményét kifejtő Révai József és Horváth Zoltán a hangsúlyt ezzel szemben a magyar kisebbségek védelmére helyezték, a határkérdés felvetését viszont helytelennek, sőt kifejezetten károsnak tartották, s az ilyen törekvéseket egyenesen sovínisztnak bélyegezték.² Révai abból indult ki, hogy Magyarország második világháborús szerepével elvesztette jogát a trianoni békeszerződés igazságtalanságainak korrigálására, amivel lényegében a kollektív felelősség álláspontjára helyezkedett.

A teljesen ellentétes álláspontok következtében természetesen eltérően viszonyultak a vitázók a külföld tájékoztatása, felvilágosítása kérdéséhez is. Desseffy Gyula és Rubletzky Géza kifejezetten a külföldi propaganda hiányáért marasztalták el a kormányzatot. Saláta Kálmán pedig egyenesen a békepropagandát tartotta az igazi békeelőkészítőnek.³ Révai József és Horváth Zoltán ezzel szemben azt hangsúlyozták, hogy Magyarország számára a legjobb propaganda a minél demokratikusabb belpolitika, amelynek első számú feltétele a reakció elleni következetes harc.⁴

A sajtóvita — amint arra Balogh Sándor is rámutatott⁵ — elsősorban belpolitikai célokat szolgált. Révai jól látta — s hozzátehetjük, alighanem tudta is —, hogy Magyarországnak az adott helyzetben nemcsak az etnikai határookra, de még határkiigazításra sincs különösebb esélye, ezért érthetően igyekezett megakadályozni, hogy a koalíciós partnerek indokolatlan reményeket keltsenek a közvéleményben, mivel egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a magyar békeszerződés kialakításánál a Szovjetunióknak döntő szava lesz, s így féltő volt, hogy a várhatóan súlyos békefeltételekért a közvélemény a Szovjetunió magyarországi exponensének tekintett MKP-t fogja felelőssé tenni. Tényszerűen Révainak az az érvelése is helytálló volt, hogy a határkérdés felvetése megrentja a szomszéd országokkal, mindenekelőtt Romániával és Jugoszláviával a felszabadulás után kialakult jó kapcsolatokat. Ennek azonban az volt az oka, hogy ezek az államok a trianoni status quo alapján állva, teljesen figyelmen kívül hagyva a vitás területeken fennálló etnikai viszonyokat, a baráti kapcsolatok feltételének azt tekintették, hogy Magyarország egyszer s mindenkorra mondjon le mindenféle területi követeléséről. A Kisgazdapárt és a Nemzeti Paraszt-párt részéről ugyanakkor elvileg helyesen fogalmazták meg a vitában, hogy Magyarország számára egyetlen jogalap lehet területi követelésekre, s ez az etnikai elv, amelynek következtében Magyarország maximális követelései az etnikai határokig terjedhetnek. Nyilvánvaló volt, hogy a második világháborút lezáró békerendezés hosszú időre érvényes határokat fog megállapítani az érintett országok számára. Ilyen helyzetben pedig — függetlenül bármiféle reálpolitikai megfontolástól — mindenképpen jogos volt annak hangoztatása, hogy az igazságos rendezés egyedüli alapelve az etnikai elv lehet, vagy legalábbis annak kellene lennie. A kérdés ilyen felvetése ugyanakkor politikailag valóban teljesen irreális volt, és — Magyarország ószinte megbékélési szándékai ellenére — kedvezőtlenül hatott a szomszédokkal való kapcsolatokra, s egyben az ezekben az államokban élő magyar kisebbségek sorsának alakulására is. Emellett az is nyilvánvaló volt, hogy a békerendezésben szerepet játszó nagyhatalmak sem vennék jó néven ilyen igények megfogalmazását a magyar kormány részéről.

A sajtóvita megmutatta a koalíciós pártok közötti alapvető véleménykülönbségeket a békeelőkészítés kérdésében; a történeti igazságosság és a reálpolitika szempontjainak való megfelelés ellentmondását azonban éppen ezért nem volt képes feloldani.

A koalíciós pártok ezekben a hónapokban nemcsak kiérelt békecélokkal nem rendelkeztek, hanem a lehetséges békecélok külföldi népszerűsítése terén is igen eltérő nézeteket vallottak.

Az MKP lényegében mindenfajta külföldi propaganda gondolatát elutasította abból kiindulva, hogy az csak a Horthy-rendszer mentegetését s ezáltal a reakció felelősségének csökkentését szolgálná. Az MKP — nem kis mértékben a választásokon nagyarányú győzelmet aratott Kisgazdapárt befolyásának ellensúlyozására — a

békeelőkészítéssel kapcsolatban is a reakció elleni harcra helyezte a fő hangsúlyt: „...minél inkább vádoljuk a magyar reakciót ország-világ előtt, annál jobbak lesznek kilátásaink a béketárgyalásokon.” — írta Révai A magyarkodók ellen c. cikkében.⁶ Később azonban a kommunista vezetők valószínűleg rádöbbentek arra, hogy Révai fellépésével és álláspontjának fenntartásával a párt teljesen elszigeteli magát az igazságtalan trianoni döntések történelmi jóvátételében reménykedő magyar társadalomban. Emellett — későbbi megnyilatkozások ismeretében — alighanem joggal tételezhetjük fel, hogy a kommunista párt tagságának jelentős része sem értett egyet a trianoni határok fenntartásával. Részben mert az illegális KMP a két világháború között maga sem ismerte el a trianoni döntéseket, részben pedig mert az MKP tagságának többsége 1945-ben lépett be a pártba, és a 25 éves revíziós propaganda hatása aligha múlt el egyik nappal a másikra. Ezért a békecélok kérdésében a pártvezetés hamarosan megváltoztatta álláspontját, és a magyar-román határ módosításának felvetését már nem tartották lehetetlennek, sőt 1946 márciusában a magyar kormánydelegáció moszkvai útjának gondolatát is az MKP vetette fel. A Politikai Bizottság március végén pedig „elhatározta a kapcsolatok felújítását, illetőleg felvételét a jugoszláv és a román kommunista vezetőkkel.”⁷ A külföldi propagandához azonban a párt képviselői még a március 6-i pártközi értekezleten sem járultak hozzá.⁸

A szociáldemokrata párt vezetői szinte kezdettől fogva kritizálták a Külügyminisztérium békeelőkészítő tevékenységét.⁹ Szalai Sándor 1946 februárjában részben feleslegesnek, részben kifejezetten károsnak minősítette a Békeelőkészítő osztály munkáját.¹⁰ Február végén pedig már kimondottan a külügyminiszter megbuktatására szervezett kampányt a párt.¹¹ A szociáldemokrata pártnak a külügyi kormányzattal szembeni határozott és kitartó ellenszenvét a legnagyobb valószínűséggel az motiválta, hogy mivel a párt a koalíciós pártok közül a legkiterjedtebb külföldi kapcsolatokkal rendelkezett, a szociáldemokrata vezetők úgy vélték, komolyabb szerepet kellett volna kapniuk a külpolitika irányításában. A párt vezetői úgy gondolták, hogy a Külügyminisztérium „tehetetlensége” miatt az SZDP-re hárul a külföld felvilágosításának, realitásos tájékoztatásának feladata is. Ennek érdekében már 1945 november elején „expozitúrák felállítását mérlegelték Londonban, Párizsban és Washingtonban”. 1946 januárjában emellett már a szomszédos és a nyugati országok szociáldemokrata pártjaival való kapcsolataik felhasználásával kívánták „a magyar kérdést helyes megvilágításba hozni.”¹² Mindvégig nagy szerepet szántak a személyes kapcsolatoknak; Szalai Sándor 1945 tavaszán Petru Grozával tárgyalt,¹³ októberben Prágában járt egy delegáció,¹⁴ novemberben pedig Horváth Zoltán Franciaországba utazott.¹⁵ 1946 januárjában arról döntött a pártvezetőség, hogy Szakasits Árpádot és Kéthly Annát Londonba küldik.¹⁶ Ezenkívül az is felmerült, hogy Ignótyus Pált hazahívják és felveszik a kapcsolatot az Egyesült Államokban élő Vámbéry Rusztemmel, 1946 februárjában pedig, miután elkészült az SZDP békeelőkészítő programja, a pártvezetés azt tervezte, hogy annak alapján proklamációt bocsátanak ki, amit a Népszaván kívül a külföldi szociáldemokrata lapok is közölnének.¹⁷

Az 1939-ben alakult és valódi párttá csak 1945-ben szerveződő Nemzeti Párt pártjának külföldi kapcsolatai nemigen voltak, így a párt vezetői a külföldi tájékoztatás kérdésével sem foglalkoztak behatóbban.

A külföldi propagandával kapcsolatos kisgazdapárti álláspont már a sajtóvita során egyértelműen világossá vált. A párt vezetői nagyon fontosnak tartották, hogy a hivatalos diplomáciai kapcsolatokon túl a kormány minden tőle telhetőt tegyen meg a külföldi közvélemény megnyerése, a magyar békecélok külföldi népszerűsítése érdekében. Ez fogalmazódott meg a párt 1946 februárjában elkészült békeelőkészítő javaslatában is,¹⁸ mely szerint „politikai megbízottak”-at kell külföldre küldeni, akiknek az a feladatuk, hogy „hívják fel az illetékes körök figyelmét Magyarország fontos gazdaságpolitikai és földrajzi helyzetére, valamint a Magyarországgal létesít-

hető gazdasági összeköttetések jelentőségére.” Ugyancsak az ő feladatuk lenne, hogy a külföld gazdasági érdeklődését felkeltsék Magyarország iránt, ami lehetőséget teremtene az ország súlyos gazdasági helyzetének enyhítésére. A javaslat szerint a párt propagandaszerveit teljesen a békeelőkészítés szolgálatába kell állítani. A magyar közvéleményt ki kell ábrándítani a békekötéssel kapcsolatos vérmes reményeiből, és a dunavölgyi, valamint a nemzetközi együttműködés gondolatát kell népszerűsíteni. A külföldi propagandára vonatkozóan pedig a következőket tartalmazta a javaslat: „Külföldi propagandánk — a magyar álláspont rövid összefoglalását tartalmazó orosz, angol, francia nyelvű brochurák, idegen sajtótudósítók, külföldi hírszolgálati szervek stb. segítségével illessze be a békeelőjainak (sic) az Egyesült Nemzetek célkitűzéseibe, hivatkozzék az Atlanti Chartára, az Egyesült Nemzetek alapokmányára, a tartós békére és a magyar demokrácia megerősítésének szükségességére, világítsa meg háborús felelősségünk valódi értékét, hivatkozzék a magyar demokrácia eddig elért eredményeire, ellensúlyozza szomszédaink magyarelleses propagandáját, és mutasson rá a stratégiai határok anakronizmusára stb.”.

1946 első hónapjaiban tehát a koalíciós pártok közül egyedül a Független Kisgazdapárt rendelkezett olyan programmal a békeelőkészítéssel kapcsolatban, amely még e viszonylag késői időpontban is alkalmas lehetett volna, hogy megvalósítása esetén a külföldi közvélemény realisabb tájékoztatást kapjon Magyarországról, az országot érintő kérdésekről s nem utolsósorban a magyar békeelőkről.

A magyar kormány békepropaganda tevékenysége a párizsi békekonferencia előtt

1. A külföld felvilágosítását szolgáló idegen nyelvű füzetsorozat kiadása

A sajtóvitából világosan kiderült, hogy a magyar külpolitika meghatározásában talán legkomolyabb szerepet játszó kommunista vezetők nem támogatták a külföldi propagandára vonatkozó elképzeléseket. Valószínűleg elsősorban azért nem, mert nyilvánvaló volt, hogy ez a propaganda mindenekelőtt a nyugati nagyhatalmak közvéleménye felé irányulna, hiszen ott volt legalább elvi esély arra, hogy egy Magyarországgal szemben barátságos közvélemény nyomásának engedve az USA és/vagy Nagy-Britannia kormánya adott kérdésekben Magyarország számára kedvezőbb álláspontot alakítson ki. Az MKP vezetése viszont aligha törekedett ezeknek a kapcsolatoknak túlzott megerősítésére, már csak azért sem, mert a szovjet vezetés ezt nemigen nézte volna jó szemmel, s így az is féltő volt, hogy a nyugati közvélemény meggyőzésére szánt propagandaakciók a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság ellenállásába ütköztek volna. Így a koalíciós pártok és a kormány külföldi propaganda tevékenységének összehangolásáról 1946 januárjában még szó sem lehetett. A Külügyminisztérium és az 1945 novemberében létrehozott Tájékoztatásügyi Minisztérium a pártoktól külön utakon járt, s hogyan maga a békeelőkészítő munka is 1946 tavaszáig a pártoktól függetlenül, a Külügyminisztériumban, illetve irányítása mellett a különböző társmisztériumokban és tudományos műhelyekben folyt. Amíg azonban a békeelőkészítés a pártok hallgatóságos bekegyezésével zajlott, a külföldi propaganda céljai kifejezetten a munkáspártok elutasító álláspontja ellenére fogalmazódtak meg.

A Külügyminisztériumban 1945 novemberében döntés született arról, hogy a külföldi közvélemény megnyerése érdekében idegen nyelvű füzetsorozatot kell kiadni. A Tájékoztatásügyi Minisztérium viszont vállalta a kiadványok megjelentetésével kapcsolatos összes teendők intézését. Miután állami könyvkiadó ekkor még nem létezett, magánkiadókkal kellett a munkát elvégeztetni. A Külügyminisztérium által

korábban már elfogadott alapelv szerint a füzetek nemhivatalos kiadványként készültek, így azoknak a kiadást vállaló könyvkiadók — főleg az Officina és az Atheneum — saját kiadványaiként, mintegy a magyar közvélemény álláspontját reprezentálva kellett megjelenniük. A tervbe vett kiadványok két alapvető témakör köré csoportosultak: az egyiknek a célja az volt, hogy a magyar gazdasági, politikai és szellemi ellenállási mozgalmat mutassa be, a másiké pedig az, hogy a magyar demokrácia addig elért eredményeit tárja a külföldi közvélemény elé. 1946. március 29-én Balla Antal tájékoztatásügyi miniszter értekezletet hívott össze, ahol a meghívottak közül elsősorban az SZDP képviselői, Horváth Zoltán, Faragó László, Erdódi János és Jusztus Pál jelentek meg. Az értekezlet célja az volt, hogy megállapodjanak a Németszággal szembeni magyarországi ellenállás témakörének propagandacélokra való felhasználásáról.¹⁹ A résztvevők abban állapodtak meg, hogy a témakört hat részre osztva, témánként 1-2 íves idegennyelvű füzeteket kell kiadni. Megegyeztek a kéziratok megírására felkérendő szerzők személyében is. Ezek a következők voltak:

1. Dr. Baracs János: A gazdasági penetráció elleni küzdelem
2. Erdódi János: A sajtó szerepe az ellenállásban
3. Dr. Kovács György: A tudományos élet harca
4. Bóhm Vilmos: Az emigráció harca
5. Máthé Iván: Politikai harc a reakció ellen
6. Ortutay Gyula vagy Erdei Ferenc: Hogyan szakítottunk a múlttal?

Felmerült, hogy a hat füzet esetleg egy kötetben magyarul is megjelenne; ez esetben Nagy Ferencet vagy Balla Antalt szándékozták felkérni az előszó megírására, a szerkesztést pedig Faragó László vállalta.

Az SZDP magas szinten történő részvétele ebben a kezdeményezésben talán furcsának tűnhet a pártnak a sajtóvitában kifejtett álláspontja ismeretében. Az SZDP március közepén elkészült békeelőkészítő tervezetéből, illetve Szalai Sándornak a Külpolitikai és Nemzetiséügyi osztály vezetőjének a tervezethez fűzött észrevételeiből világosan kiderül azonban, hogy a sajtóvitában az SZDP kizárólag a reakció elleni harcot szem előtt tartó taktikai megfontolásból támogatta egyértelműen Révai teljesen merev álláspontját. A tervezet ennek megfelelően úgy foglalt állást, hogy a „magyar nép egyetemesen nem bűnös a háborúban való részvétel miatt, bár a felelősséget viselni kénytelen.”²⁰ Ezért az SZDP, amelynek tagsága és vezetői részt vettek az ellenállásban, érthetően érdekelt volt abban, hogy ennek az ellenállásnak a történetét a világ közvéleménye elé tárják. Emellett a párt vezetői, akik komoly reményeket fűztek a nyugat-európai munkáspártokkal s mindenekelőtt az 1945-ben kormányra került angol Munkáspárttal fenntartott kapcsolataikhoz, ezt a kezdeményezést valószínűleg jó lehetőségnek tartották nyugati kapcsolataik erősítéséhez is.

Bár a munka megindult, a hat füzetből végül is csupán egy jelent meg Hungarian Economic Resistance Against German Penetration címen. A kiadások csökkentése, a kiadványok mielőbbi megjelentetése és a hatékonyabb terjesztés érdekében Balla március 19-én a pénzügyminiszterhez intézett átiratában arra tett javaslatot, hogy mintegy 10-12 francia nyelven publikálendő füzetet Párizsban kellene kiadni és forgalomba hozni.²¹ Balla értesülései szerint a költségek így nem haladnák meg a kétfélmillió francia frankot. Mindezek után azt kérte Gordon Ferenc pénzügyminisztertől, hogy a közeljövőben esedékes párizsi útja alkalmával igyekezzen elérni a Franciaországban zárolt mintegy százmillió frank magyar követelés feloldását, és ebből bocsássa a Tájékoztatásügyi Minisztérium rendelkezésére a kért összeget. Balla azt is megjegyezte, hogy ez csak az első lépése lenne egy olyan Párizsban, a béketárgyalások színhelyén tervezett akciónak, „amely alkalmas az ország iránt megfelelő hangulat felköltésére és kedvező légkör megteremtésére.”²² Nem tudunk róla, hogy Gordon Ferenc 1946 tavaszán Franciaországban járt volna, és arról sem, hogy az ottani

zárolt magyar követelések feloldásáról a magyar kormány tárgyalásokat folytatott volna. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy az igényelt devizát a Pénzügyminisztérium nem bocsátotta a Tájékoztatásügyi Minisztérium rendelkezésére, és így a terv nem valósulhatott meg.

Március elején egy másik elképzelés is körvonalazódott a füzetek külföldi megjelentetésével kapcsolatban. Kuthy Sándor, a Külügyminisztérium Békeelőkészítő osztályának munkatársa, aki a Tájékoztatásügyi Minisztériummal tartotta a kapcsolatot, azt vetette fel, hogy az 1920-as években Londonban működő League for Hungarian Self Determination elnevezésű szervezet mintájára Londonban angol-magyar társaságot kellene létrehozni. Ugyanúgy Párizsban francia-magyar, Moszkvában pedig az ott élő magyar írók közreműködésével szovjet-magyar társaságot kellene szervezni, s azután a füzeteket ezekkel a társaságokkal kellene kiadni.

Hogy ezek a tervek mégsem valósultak meg, az MKP negatív hozzáállásán és az általános devizahiányon, valamint a szervezésben mutatkozó hiányosságokon túl elsősorban az ország diplomáciai elszigeteltségének, a normális külkapcsolatok hiányának tudható be. Mindezek ellenére még ilyen körülmények között is volt példa arra, hogy néhány füzetet sikerült külföldön előállítani.

1946. március 27-én a Tájékoztatásügyi Minisztérium megállapodott a The Central European Times Publishing Co. Ltd. budapesti képviselőjével, hogy a cég elvállalja Louis Barges: *Amis Inconnu* című könyvének a bécsi Panorama kiadónál történő megjelentetését.²³ Barges Magyarországra szökött francia hadifogoly tisztként töltötte itt a háborús éveket előbb a balatonboglári táborban, majd Gödöllőn a francia líceum tanáraként. Könyvében beszámol a francia hadifoglyokkal való jó bánásmódról, a magyar lakosság és a hatóságok előzékeny magatartásáról, arról, hogy Magyarországon nem ellenségként, hanem barátként fogadták őket, szabad mozgásuk volt az országban, és szabadon vállalhattak munkát is. A cég a könyvet kétezzer példányban jelentette meg, és vállalta annak franciaországi és svájci terjesztését is.

Valószínűleg a megállapodás későbbi kibővítése révén ugyancsak Bécsben készült a „Lengyel menekültek Magyarországon a háború alatt” című könyv francia, valamint Lévai Jenő: *Fekete könyv* című, a magyar zsidóság tragédiáját megörökítő munkájának angol nyelvű kiadása. Mindezekért a cég csupán 415 dollár költséget számított fel, valamint 15 000 db cigaretta átadását kérte.²⁴

1946 elején a Külügyminisztériumban merült fel az a gondolat, hogy ki kellene adni egy füzetet a francia ellenállási mozgalomban résztvevő magyarok szerepéről. A kézirat megírására a Párizsban élő Bajomi Lázár Endrét kérték fel, aki ezt el is vállalta, és a Függetlenségi Mozgalom vezetőitől kapott dokumentumok felhasználásával rövid idő alatt meg is írta a franciaországi magyar ellenállási mozgalom történetét és háború alatti tevékenységét. A könyv Párizsban 1946 áprilisában jelent meg Vercors előszavával, a magyar Külügyminisztérium költségén.²⁵ Szintén a Külügyminisztérium bízta meg Cara Lászlót, egy másik Párizsban élő magyar újságíró, hogy *La Hongrie Nouvelle* (Az Új Magyarország) címen adjon ki egy könyvet a békekonferencia idején, amely a Franciaországi Magyar Ellenállási Mozgalom kiadványaként az új magyar demokrácia addigi eredményeit ismertette a francia közönséggel.²⁶

Az adott pénzügyi körülmények között a békekonferencia megnyitásának előestéjén, július végére — többnyire hitelbe — tizennyolc füzet jelent meg, s ezek közül is csupán hatnak készült el angol, francia vagy orosz nyelvű változata is. 1946 október közepéig a Tájékoztatásügyi Minisztérium és a Külügyminisztérium által finanszírozott könyvekből és füzetekből végül összesen 57 db jelent meg, ebből 22 csak magyarul, 3 magyar-francia, 2 magyar-angol-francia, 1 magyar-francia-lengyel, 1 magyar-román, 1 magyar-angol-francia-orosz, 12 francia, 4 angol, 4 angol-francia, 1 angol-orosz, 1 pedig orosz nyelven. (Lásd: függelék).

II. Az Új Magyarország idegen nyelvű kiadása és röpirata

A kormány által kiadott, a külföld realisabb tájékoztatását szolgáló idegen nyelvű lap indításának gondolata először 1945 végén merült fel. Az 1945 előtt megjelent hasonló jellegű folyóiratok, elsősorban a Nouvelle Revue de Hongrie és a The Hungarian Quarterly ekkor természetesen már nem működtek. Ezek felélesztéséhez a revíziós politikához való erőteljes kötődésük miatt valószínűleg sem a koalíciós pártok vezetése, sem a SZEB nem járult volna hozzá. Szinte magától adódott viszont az az elképzelés, hogy az amúgy is a Külügyminisztérium félhivatalos lapjaként a kormány támogatásával megjelenő Új Magyarországot kellene idegen nyelven megjelentetni.

Az Új Magyarország megindításának körülményei ma még nem teljesen tisztázottak, különösen ami a kezdeményezés kérdését illeti. Az egyik változat szerint Boldizsár Iván, akinek régi terve volt, hogy hetilapot szerkeszthessen, és aki mint a Szabad Szó felelős szerkesztője 1945 áprilisától ismerte a külügyminisztert, 1945 májusában felkereste Gyöngyösit és felvetette, hogy indítani kellene egy külpolitikai hetilapot. Gyöngyösi először szkeptikusan fogadta az ajánlatot és kijelentette, se pénz, se papír, se nyomda nem áll a Külügyminisztérium rendelkezésére, hogy egy ilyen lapot kiadjanak. Boldizsár Iván azonban kifejtette, hogy ő gondoskodik a nyomdáról és a papírról is, és pénz is csak az induláshoz kellene. Ígéretet tett rá, hogy a lap az első három hónap után el fogja tartani magát. Ezekkel a feltételekkel azután meg is egyeztek a lap megindításában.²⁷

A másik verzió szerint Gyöngyösi ötlete volt az Új Magyarország létrehozása. Az volt az elképzelése, hogy ha ő már nem lesz miniszter, lesz majd egy hetilapja. Gyöngyösi Keszthelyi Nándorral, a Külügyminisztérium Sajtóosztályának vezetőjével tárgyalta meg a kérdést. Előbb az vetődött fel, hogy a Pester Lloyd-ot kellene felújítani, végül azonban új lap indítása mellett döntöttek. Főszerkesztőnek Boldizsár Ivánt szemelték ki, akit Gyöngyösi maga is kedvelt.²⁸ Emellett nem volt elhanyagolható szempont Boldizsár Ivánnak az ellenállásban betöltött szerepe és az ebből adódó tekintélye sem. Boldizsár ugyanakkor a Nemzeti Parasztpárt polgári származású tagjaként nem tartozott a koalíció egyik „széléhez” sem, így személye mind a pártok számára, mind a külföld felé elfogadható volt egy koalíciós szellemű külpolitikai lap főszerkesztőjeként. Végül, de nem utolsósorban Boldizsár Ivánt Rákosi Mátyás is és a koalíciós korszak magyar külpolitikájának sűrű eminenciásának szerepét betöltő Révai József is szerette és határozottan támogatta.

Annyi bizonyos, hogy Boldizsár Iván, illetve Székely László, aki 1945 decemberétől hivatalosan is a lap felelős szerkesztője lett, jó és gyors szervező munkát végzett. A lap első száma — meg sem várva a hivatalos lapengedély megérkezését — 1945. július 3-án jelent meg. Bár a lapengedély Boldizsár Iván nevére szőtt, és a lap „A világpolitika és a magyar szellemi élet hetilapja” alcímmel jelent meg, kétségtelen, hogy az Új Magyarország kezdetől fogva a Külügyminisztérium félhivatalos lapja volt. Nem tudni pontosan, mi készítette a Külügyminisztériumot, hogy saját hivatalos lap kiadása helyett ezt a megoldást válassza. Valószínűnek látszik azonban az a magyarázat, hogy a Külügyminisztérium számára hivatalos lap kiadását a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság feltehetően nem engedélyezte volna.²⁹ Emellett kezdetől számításba jöhetett az is, hogy egy a pártoktól és a kormányzati szervektől hivatalosan független külpolitikai hetilap eredményesen szolgálhatja a külföldi tájékoztatás ügyét is. Az Új Magyarországról így némi túlzással elmondhatjuk, hogy egyszerre volt a koalíciós korszak egyetlen jelentősebb „pártonkívüli” hetilapja és egyben az egyetlen, a kormány által finanszírozott politikai hetilap. A Külügyminisztérium és az Új Magyarország közötti kapcsolat jellegéről semmiféle hivatalos megállapodást nem kötöttek, de a lapengedély világosan közli, hogy „a lap a mindenkorai külügyminiszter irányítása alatt áll.”³⁰ Ugyanakkor az Új Magyaror-

szág anyagi támogatására tett minisztertanácsi előterjesztések is „a Külügyminisztérium félhivatalos lapja” kifejezést használják.³¹ A gyakorlatban a minisztérium és a szerkesztőség közötti szoros kapcsolatot mindenekelőtt a főszerkesztő, Boldizsár Iván személye garantálta, aki saját állítása szerint már 1945 nyarától Gyöngyösi nem-hivatalos tanácsadója volt.³² A Békeelőkészítő osztály az egyes cikkek elkészítéséhez rendszeresen bocsátott „alapanyagot” a szerkesztőség rendelkezésére az osztályon összegyűjtött, a békeelőkészítéssel kapcsolatos dokumentumokból.³³ Boldizsár Iván mellett a lap egy másik, ezzel megbízott munkatársa, Pethő Tibor is rendszeres kapcsolatot tartott fenn a Külügyminisztérium, illetve a Békeelőkészítő osztály és az Új Magyarország szerkesztősége között.

A lap hamarosan népszerűvé vált, példányszáma általában 100 ezer fölött volt, de előfordult az is, hogy közel 400 ezer példányban fogyott el. A színvonalas szerkesztői munkának, a képzett és lelkes szerkesztőgárdának köszönhetően hamarosan a legnépszerűbb és egyben legszínvonalasabb magyar hetilap lett.

Boldizsár Iván a Gyöngyösi külügyminiszterrel folytatott tárgyalásaira hivatkozva előbb 1945. december 29-én a Tájékoztatásügyi Minisztériumnak, majd 1946 január közepén a Külügyminisztérium Békeelőkészítő osztályának tett javaslatot egy-egy angol, illetve orosz nyelvű, két hetenként megjelenő folyóirat kiadására New Hungary, illetve Novaja Vengrija címen.³⁴ A Minisztertanács 1946. február 15-i ülésén elfogadták a tervet, és a folyóiratok beindítására kétszáz millió pengőt szavaztak meg.³⁵ Az MKP vezetői, noha — mint láttuk — ellenezték a külföldi propagandát, valószínűleg azért nem emeltek kifogást a terv ellen, mert az előterjesztés a hangsúlyt a magyar demokrácia fejlődésének, eredményeinek propagálására helyezte.

A New Hungary és a Novaja Vengrija első száma az Új Magyarország munkatársainak közreműködésével és Boldizsár Iván főszerkesztésével az Új Magyarország kiadásában 1946. április 15-én jelent meg tizenhat oldalon, fényezett papírra nyomva, a Newsweek című amerikai hetilap formájában és ahhoz hasonló tipográfiával, mint „Dél-Kelet európai kétheti folyóirat”. A további számok kiadására az eredeti elképzelésektől eltérően általában havonként került sor, amikor is azok 3000-4000 példányban jelentek meg.³⁶

A folyóiratok, amelyek anyagának összeállítása a Külügyminisztérium Sajtóosztálya közvetlen irányításával történt, ettől kezdve a magyar kormány egyedüli olyan rendszeres tájékoztató orgánumaik voltak, amelyek által a magyar külügyi vezetés a külföldi közvélemény és a politikai körök kedvező befolyásolását kívánta elérni.

Az idegen nyelvű lapok nem az Új Magyarország egyszerű fordításai voltak, azok a magyar hetilap elvi vonatkozású cikkeit, állásfoglalásait tartalmazták, valamint a magyar szellemi életet és az ország hétköznapijait bemutató írásokat. Figyelemre méltó eltérés mutatkozott az angol és az orosz kiadás tartalmában is. A Novaja Vengrija elsősorban a gyors demokratikus fejlődés eredményeiről tájékoztatót, és a múlttal való szakítást bemutató cikkeket közölt. A folyóiratban található képeken is többnyire magyarországi szovjet hősi emlékmű, szovjet diplomaták vagy a SZEB vezetői és tagjai szerepeltek.

Alighanem joggal feltételezzük, hogy a két lap közül a magyar kormány számára az angol nyelvű volt a fontosabb, hiszen azáltal vagy más módon legalábbis nem volt kizárva a nyugati közvélemény és azon keresztül a kormányzati körök kedvező irányban történő befolyásolásának lehetősége. Ugyanezt azonban az adott viszonyok ismeretében aligha lehetett feltételezni a Novaja Vengrijáról. Arról nem is beszélve, hogy a folyóirat szovjetunióbeli terjesztésének a legminimálisabb feltételei sem voltak adottak. Így azt legfeljebb a magyarországi szovjet diplomatákhoz, katonai vezetőkhoz lehetett eljuttatni. Az ennek ellenére megteremtett paritást Magyarország labilis külpolitikai helyzetét is figyelembe véve így minden bizonnyal sokkal inkább a politikai kényszer, mintsem az ésszerűség diktálta.

A New Hungary viszont a demokratikus átalakulás különböző területeinek bemutatásán túl szinte kezdettől fogva a békekötéssel kapcsolatos kérdéseket helyezte előtérbe. Rendszeresen közölt írásokat a csehszlovákiai és a romániai magyar kisebbségek helyzetéről, sérelmeiről, beszámolt az ellenük hozott intézkedésekről. Több elemző cikket közölt a békerendezés, azon belül a várható magyar békeszerződés általános problémáiról, valamint a magyar békecélokról. Emellett számos olyan írás jelent meg a lapban, amely a magyarságnak a nyugati civilizációhoz való tartozását igyekezett tudatosítani az angolszász közvéleményben. A békekonferencia idején pedig a lapnak egy rendkívül rövid idő alatt összeállított különszáma³⁸ is napvilágot látott, amely teljes egészében a csehszlovákiai magyarok helyzetével, a csehszlovák kormány által tervezett kitelepítésük kérdésével foglalkozott.

Már Boldizsár Iván eredeti javaslatában felmerült egy francia nyelvű lap kiadása is. A Nouvelle Hongrie első száma, amely szintén a csehszlovákiai és a romániai magyar kisebbségek kérdését tárgyalta, a békekonferencia idején jelent meg. Anyagi okokból azonban a francia változatnak egyben ez volt az utolsó száma is.³⁹

A béketárgyalások után a folyóiratok betöltötték hivatásukat, utolsó (8.) számuk 1947 márciusában jelent meg. Ezt követően ugyanis, különösen az 1947 augusztusi választások után a külföldi tájékoztatásnak más formái kerültek előtérbe.

Idegen nyelvű lap alapítására 1945-46 során számos sikertelen kísérlet is történt. Egy, a New Hungary-hez és a Novaja Vengrija-hoz feltehetően hasonló jellegű, három nyelven (magyar-angol-orosz) megjelenő folyóirat kiadására vonatkozó tervet már 1945 júliusában beterveztették a Külügyminisztérium Békéelőkészítő osztályának. A lap angol címe Danubian Affairs lett volna, és az a kelet-közép-európai régió országainak politikai, társadalmi, gazdasági viszonyaival kívánt foglalkozni.⁴⁰ A javaslatot tartalmazó, aláírás nélküli „Pro memoria” elejére utólag ceruzával Kosáry Domokos nevét írták rá, így elképzelhető, hogy a terv tőle származott, és a folyóiratot a Teleki Intézet adta volna ki. A feljegyzést azonban nem tudni miért „egyelőre” ad acta tették, és arról sem tudunk, hogy a későbbiekben a javaslat bármilyen formában újból előkerült volna.

A békekonferencia előtti időszakban ezen kívül még számos társadalmi szervezet tett kísérletet idegen nyelvű lap alapítására. Így például a Magyar-Francia Társaság „La Danube” (francia), az újjáalakult Balkán Bizottság „Balkán” (magyar-román-„szláv” (sic) -jugoszláv-bolgár), a Budapesti Irodalmi Művészeti és Tudományos Intézet pedig „Danube” (angol-orosz) címen.⁴¹ A kérelmeket azonban a Miniszterelnökség Sajtóosztálya, a későbbiekben pedig a Tájékoztatásügyi Minisztérium vagy elutasította, vagy egyszerűen nem vett róluk tudomást. A Tájékoztatásügyi Minisztérium 1946 májusában engedélyezett ugyanakkor „Hom kaj Mondo” (Ember és Világ) címen egy eszperantó nyelvű lapot. Az engedély kiadását egy belső feljegyzés azzal indokolta, hogy „Csehszlovákiában több eszperantó nyelven kiadott lap jelenik meg, melyek éles magyarellenes propagandát folytatnak. Ezek ellensúlyozására ajánlatosnak látszik magyar eszperantó lap engedélyezése”.⁴²

III. „Az Új Magyarország” röpiratai

1946 tavaszán a Külügyminiszterek Tanácsa május 7-i ülése után alakult ki az az elképzelés, hogy az Új Magyarország szerkesztősége, amely a New Hungary és a Novaja Vengrija kiadása révén már rendelkezett tapasztalatokkal, vegyen részt az idegen nyelvű tájékoztató kiadványok kiadásában. Az ezután útjára bocsátott „Az Új Magyarország röpiratai” elnevezést viselő sorozat első kötete magyarul már június elején megjelent. Boldizsár Iván: Megbűnhődte már e nép — Röpirat a magyar békéről

és közös hazánkról a Dunavölgyéről című munkája egyszerre szólt a hazai és a külföldi közvéleményhez. „Befelé” a magyar kormány bonyolult, nehéz helyzetét igyekezett tudatosítani, és azt magyarázta, milyen külpolitikai, reálpolitikai okok miatt nem léphet fel a magyar kormány az etnikai határokig terjedő területi követelésekkel. „Kifelé” pedig az első világháború utáni magyar politika kényszerpályáját is megrajzolva azt hangoztatta, hogy Magyarország, a magyar társadalom ugyanakkor a veszített háború ellenére sem nyugodhat bele az igazságtalanul meghúzott trianoni határok teljes visszaállításába, és ilyen elképzeléseket nem terjeszthet elő saját békecélljaiként.

Boldizsár Iván a már előzetesen elhatározott, a magyarországi ellenállás történetét feldolgozó kötet koordinálására kapott megbízást. A különböző külügyi és tájékoztatásügyi minisztériumi tisztviselők által megírt részfejezeteket ő foglalta egységes szerkezetbe, és a könyv bevezetőjét is ő írta. A könyv feldolgozta és bemutatta a háború alatti gazdasági, politikai, katonai és szellemi ellenállás történetét, a lengyel menekültek, a szövetséges hadifoglyok kedvező fogadtatását, az üldözött zsidóság megmentése érdekében tett akciókat. Ezt a füzetet, akárcsak az előzőt, a békekonferencia idején angol és francia nyelven is kiadták.⁴³

„Az Új Magyarország röpiratai” sorozatban jelent meg — miután 1946 tavaszától a lap első öt fejezetét folytatásokban közölte — Bibó István: A keleteurópai kisállamok nyomorúsága című munkája is. Bibót már a háború alatt is élénken foglalkoztatta a háború utáni békerendezés kérdése. 1943-ban, valószínűleg a Külügyminisztérium akkoriban megindult titkos békeelőkészítő munkájához kapcsolódva kezdte írni „Az európai egységülről és békéről” című nagyobb tanulmányát,⁴⁴ amelyet egy „Békesinálók számára írt könyv” részének szánt.⁴⁵ Ennek alapján írta meg a kelet-közép-európai régió történelmi fejlődését, a demokratizmus és a nemzeti eszme tragikus összeütközését elemző, ám végső soron a békerendezést szolgáló hivatott röpiratát, amelyet máig joggal tekinthetünk a téma egyik legkomolyabb, legszellemesebb megközelítésének. A könyv az eredeti elképzelés szerint angol és francia nyelven is megjelent volna. Bibónak a békekonferencia megnyitásának napján, 1946. július 29-én Keresztúry Dezsőhöz írott leveléből tudjuk, hogy Bibó a kézirat, illetve a két fordítás befejezését augusztus közepére tervezte.⁴⁶ A magyar kiadás hamarosan meg is jelent, az angol és francia változat azonban — noha azok kézírata majdnem teljesen elkészült — a Bibó által felpanaszolt „igen siralmas technikai, fordítási és nem utolsósorban anyagi feltételek”, valamint a minisztériumi elfoglaltságból adódó állandó időhiány miatt már nem került nyomdába.⁴⁷

Pethő Tibor és Czebe Jenő vezérkari százados közös munkája, a „Magyarország a második világháborúban” elsőként dolgozta fel a második világháborús magyar katonai részvétel történetét. A magyar vezérkar háborús felelősségének hangsúlyozásán túl a könyv mindenekelőtt azt igyekezett adatokkal bizonyítani, hogy a magyar kormány lényegesen kisebb lelkesedéssel, korlátozottabb katonai erővel vett részt a Szovjetunió elleni háborúban, mint a szomszédos Szlovákia és Románia.

„Az Új Magyarország röpiratai” sorozat, illetve annak angol és francia nyelvű vátozatai, a Pamphlets of New Hungary és a Cahiers de la Nouvelle Hongrie egy további darabja a német penetrációval szembeni gazdasági ellenállás történetét dolgozta fel,⁴⁸ egy másik pedig a háború rombolásait, a háborús károkat, majd a nagy erővel megindult újjáépítés eredményeit mutatta be.⁴⁹ Ez utóbbi két kötet csak angol és francia nyelvű kiadásban jelent meg.

IV. A külföld tájékoztatását szolgáló kiadványok érvrendszere

A különböző tájékoztató füzetek, illetve az idegen nyelvű folyóiratoknak a békerendezéssel foglalkozó írásai alapvetően az alábbi három témakörhöz kapcsolódó részterületeket érintették, dolgozták fel:

I. Magyarország második világháborús szerepe, a magyar gazdasági, politikai, szellemi, katonai ellenállás története

II. A magyar demokrácia eredményei

III. A magyar békecélok. A határok kérdése és a szomszéd államokban élő magyar kisebbségek sorsa.

Az alábbiakban tételekbe sűrítve azt próbálom meg röviden összefoglalni, hogy a kiadványok az egyes témaköröket illetően milyen érvrendszerrel dolgoztak, mivel indokolták a magyar békecélok jogosságát.

1/1. 1918-19-ben az antant Magyarországgal szemben ellenséges politikája megbuktatta a magyar demokráciát, és a reakciós Horthy-rendszert juttatta hatalomra, mely végül is háborúba vitte az országot a szövetségesek ellen.

2. Az első világháború után Magyarországgal Trianonban kötött békeszerződés nemcsak leválásra érett másnyelvű területek elcsatolását szentesítette, hanem jelentős nagyságú színmagyar vagy magyar többségű területekét is, s így módon mintegy három millió magyar került az utódállamok fennhatósága alá. Ez a Magyarországgal szemben elkövetett nyilvánvaló igazságtalanság magyarázza, hogy a reakciós magyar politikai vezetés oly jelentős tömegeket tudott megnyerni revíziós politikájának.

3. A hitlerizmus urakorra jutása után Magyarország erőteljes küzdelmet folytatott a kizárólagos német befolyás ellen. A magyar diplomácia a német terjeszkedés ellensúlyozására magyar-osztrák-olasz összefogást tervezett. Mivel azonban kiderült, hogy sem a kisantant, sem a nyugati hatalmak nem állnak készen arra, hogy Németország keleti terjeszkedésének útját állják, Olaszország pedig Németországhoz kezdett közeledni, a Németországtól független külpolitika Magyarország számára is irreálissá vált.

4. Az első bécsi döntést megelőzően Magyarországnak a Csehszlovákiával szemben etnikai alapon álló területi igényeit Franciaország és Anglia is támogatta. A magyar kormány ugyanakkor Hitler követelése ellenére Csehszlovákia elleni fegyveres akcióra nem vállalkozott.

5. Kárpátalját a magyar csapatok tulajdonképpen a német hadsereg helyett szállták meg.⁵⁰ Az így létrejött magyar-lengyel határ tette lehetővé, hogy 1939 szeptemberében mintegy 140 ezer lengyel katona és 20 ezer polgári személy meneküljön a németek elől Magyarországra, és hogy a lengyel katonák tovább juthassanak a szövetségesekhez, és Észak-Afrikában a németek ellen harcolhassanak.

6. A német-lengyel háború idején a magyar kormány a magyar-lengyel határt a német hadműveletek céljaira felhasználni nem engedte, és a szlovák kormány hasonló jellegű kérését is elutasította.

7. A második bécsi döntéssel Németország Magyarországot és Romániát is sakkban tartotta és ezt újabb katonai és politikai engedmények kikényszerítésére használta fel. Ezzel kényszerítette Magyarországot a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozásra, aminek következtében az ország elvesztette addigi „jóindulatú semleges” státuszát.

8. A második világháborúban Magyarország mindvégig vonakodva, viszonylag kis létszámú, rosszul felszerelt, gyenge harcászati értékű csapatokkal vett részt.

9. A szövetségesek Magyarország átállása esetére semmiféle területi kompenzációt nem helyeztek kilátásba, az ugyanakkor reális veszély volt, hogy egy ilyen esetben a németek fellépése következtében Magyarország ismét elveszítené az 1938-40 között német segítséggel visszaszerzett területeit.

10. Ennek ellenére 1942-43 folyamán a Kállay-kormány kereste a kapcsolatot a nyugati szövetségesekkel, ez viszont elmélyítette Németország Magyarországgal szembeni amúgy is meglévő bizalmatlanságát, s végső soron az ország német megszállásához vezetett.⁵¹

11. Magyarország — bár erős német gazdasági nyomás is nehezedett rá — a háború előtt és alatt is igyekezett annak ellenállni, a Németországba irányuló szállításokat alacsony szinten tartotta. Így Magyarország hozzájárulása a német hadigazdaság teljesítményéhez korlátozottnak tekinthető.

12. 1944. március 19-én, az ország német megszállásakor sikeres ellenállásra remény nem volt a felvonult német és készenlétben álló román, szlovák és horvát haderő döntő túlereje miatt.

13. Az 1944. október 15-i átállási kísérlet sikertelenségének oka az elhibázott szervezésen túl ismét a német katonai túlerőben, illetve a magyar hadsereg vezetésében található „nyilas árulók” csoportjának tevékenységében keresendő.

14. Magyarországon — egyedül a volt „csatlósállamok” közül — a nyilas hatalomátvételig fennmaradt a parlamenti rendszer, a német megszállásig működhetek az ellenzéki pártok, köztük a Szociáldemokrata Párt, és mind a parlamentben, mind a sajtóban és általában a szellemi életben gyakoriak voltak a német-, illetve háborúellenes megnyilatkozások.

15. Magyarországon nem volt antifasiszta felkelés vagy jugoszláv méretű partizán-mozgalom, de létezett egy nem elhanyagolható méretű katonai-politikai ellenállás, ugyanakkor sok magyar harcolt Európa számos országában, így Franciaországban, Jugoszláviában, Szlovákiában és a Szovjetunióban a németellenes felszabadító mozgalmakban.

16. Bár 1938-tól a magyarországi zsidóságot is számos jogfosztó és megalázó intézkedés sújtotta, a német megszállásig életük és vagyonuk biztonságban volt, s ezzel különleges helyzetben voltak Kelet-Közép-Európában. Ennek megfelelően a második világháború idején több tízezer zsidó keresett és talált menedéket Magyarországon.

17. A magyar kormány és a magyar társadalom mindent elkövetett annak érdekében, hogy a Magyarországra menekült lengyel katonák, illetve francia, belga, holland, angol és szovjet hadifoglyok a lehető legjobb elbánásban részesüljenek. Az ide menekült lengyel polgári lakosság számára pedig az ország — a középfokú oktatás megszervezését is beleértve — messzemenő életlehetőségeket biztosított.

II. A Magyarország második világháborús politikáját magyarázó, arra mentségeket kereső érvelés mellett a tájékoztató füzetek másik legfontosabb „üzenete” az volt, hogy a demokratikus Magyarország szakított a múlttal, s noha a reakciós rendszer háborús politikájának következményeit most viselnie kell, mégis joggal kérheti, a nagyhatalmak ne a magyar népet, a magyar demokráciát büntessék a múlt bűneiért. Ennek alátámasztására azt igyekeztek bemutatni a külföldnek, hogy Magyarország már a háború vége óta eltelt rövid idő alatt is milyen jelentős lépéseket tett a demokratikus átalakulás terén. Bonyolította a helyzetet, hogy 1946 tavaszán nyarán már többé-kevésbé mindenki számára világos volt, hogy mást jelent a demokratikus fejlődés fogalma a magyarországi koalíciós struktúra egyes tagjai, mindenképp a két szélen elhelyezkedő FKgP és MKP számára, mint ahogy másként értelmezték azt nyugati nagyhatalmak és a Szovjetunió is.

Az ország háborús felelősségét és/vagy a demokratikus átalakulást tárgyaló ismertető füzetek többsége nem foglalt állást a konkrét magyar békecélok kérdésében. Feladatuk, céljuk elsősorban az volt, hogy az általuk feldolgozott témakörök bemutatásával, a Magyarország ellen többnyire szomszédai által felhozott vádak cáfolatával árnyaltabb képet segítsenek kialakítani a nemzetközi közvéleményben az országról, s ezáltal kedvezőbb feltételeket teremtsenek a magyar békecélok érvénye-

sítéséhez.

III. A konkrét békecélok kérdésével a kiadványoknak csak egy kisebb rész foglalkozott. Borsody István: Magyar-szlovák kiegyezés című könyvében, amely még 1945 végén jelent meg, Magyarország és Csehszlovákia, illetve Szlovákia 1918 utáni viszonyának, a két ország háborús felelősségének elemzésén keresztül azt igyekezett bizonyítani, hogy a két nép történelmi kiegyezése csak kölcsönös kompromisszumok árán valószínűsíthető meg. A háború utáni csehszlovák politikai törekvések elemzése során amellelt érvelt, hogy a „nemzeti imperializmus” által vezérelt csehszlovák vezetésnek miért nincsen joga saját nemzetállamát a csehszlovákiai magyar lakosság kitelepítése árán létrehozni. Borsody álláspontja szerint a csehszlovákiai magyaroknak Magyarországhoz kellene tartozniuk, s kifejtette, hogy 1918 után egy demokratikus magyar kormány is minden bizonnyal revizionista lett volna, hiszen az etnikai határok helyreállításának igényéről egyetlen magyar kormány sem mondhatott volna le. Ha azonban a második világháború után kialakult helyzetben erre mégis sincs mód, önkéntes lakosságcsere ajánlott a probléma megoldásaként. Azt a gondolatot is felvetette — amit a magyar kormány csak 1946 nyarán tett magáévá —, hogy ez esetben kölcsönös engedményekre van szükség, vagyis a Magyarországra áttelepítendő lakossággal a terület egy részét is át kell adnia Csehszlovákiának.

Szenczei László, az erdélyi származású fiatal író A magyar-román kérdés című könyvében⁵² a magyar és a román sovinizmus egyként való elutasításának alapállásából elemezte a két világháború közötti magyar-román viszonyt. A területi kérdést illetően a könyv a magyar kormányálláspontot igyekezett népszerűsíteni, így az „etnikai egyensúly elve” alapján egy 22 000 km² nagyságú terület Magyarországnak történő visszajuttatását, valamint a Székelyföld területi autonómiájának megvalósítását javasolta. Egy a romániai közigazgatás demokratizálását is feltételező autonómia-tervezetet Szenczei közé is tett könyvében. Ennek az egyik legfigyelemreméltebb pontja az, hogy az elképzelés szerint az autonómia törvényes működésének felügyeletét egy olyan döntőbíró látná el, amelynek egyik tagját „a román igazságügyminiszter, másik tagját a magyar igazságügyminiszter, elnökét pedig az Egyesült Nemzetek Szervezetének illetékes szerve nevezné ki”.⁵³

Boldizsár Iván „M megbűnhődte már e nép...” című már említett röpiratában mindenekelőtt a csehszlovák kormánynak az ottani magyar lakossággal szembeni politikájára igyekezett felhívni a világ közvéleményének figyelmét. Az Atlanti Chartára, az ENSZ alapokmányára hivatkozva a kisebbségek kulturális, nyelvi és közigazgatási autonómiájának biztosításáért és nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer megteremtéséért emelte fel szavát. Végül arra hívta fel a figyelmet, hogy egy olyan békeszerződés, amelyet Magyarország igényeinek teljes figyelmen kívül hagyásával kötnek meg, nemcsak a magyar demokráciára mérne „kivehetetlen ütést”, hanem az egyszersmind a kelet-közép-európai térség népeinek olyannyira kívánatos megbékélését is jelentősen megnehezítené.

Bibó István korábban említett röpiratában a Párizsban zajló béke rendezéssel kapcsolatban mindenekelőtt a rendező elvek hiányából adódó veszélyekre hívta fel a figyelmet. „Ha már 1918-ban, amikor megvolt az elvi alap, katasztrófára vezetett az, hogy az elveket konkrét következményekben nem gondolták végig s nem alkalmazták következetesen, mit várjunk a mai békekonferenciától, mely betegesen fél bármiféle elvi alap világos és kötelező elfogadásától?” — fogalmazta meg Bibó a magyar közvélemény jelentős részének félelmét.⁵⁴ Bibó szerint a kelet-közép-európai térség rendezésével „a legitimitás elvének demokratikus formája, a népek önrendelkezési joga” kellene legyen az alapelv, mert „ha olyan határokat akarunk, melyek demokratikus szempontból legitimnek tekinthetők, akkor ahhoz az elhatároló elvéhez kell igazodnunk, mely itt a nemzeteket egymás között tényleg elhatárolja: a nyelvi, etnikai szempont”.⁵⁵ Bibó jól tudta ugyanakkor, hogy egy ilyenfajta „maximális program” megvalósítására az adott nemzetközi hatalmi helyzetben semmi

esély sincs, ezért konkrét megoldásként a korlátozottan érvényesülő etnikai elv, az általa gondosan körülhatárolt népszavazások és a lakosságcsere eszközrendszerének együttes alkalmazását javasolta.

A már ismertetett „nem-hivatalos” tájékoztató füzeteken kívül a Külügyminisztérium a békekonferencia idején két francia nyelvű hivatalos kiadványt is megjelentetett, amelyeknek célja kifejezetten az volt, hogy felhívja a békerendezésnél szerepet játszó huszonegy nemzet delegátusainak, valamint a világ közvéleményének figyelmét a magyar békecélokkal kapcsolatos problémákra. Az 1946 augusztus elején elkészült ún. „csehszlovák fehér könyv”,⁵⁶ majd annak kiegészítése⁵⁷ elsősorban a csehszlovákiai magyarok tervezett kitelepítése ellen igyekezett érveket felvonnatni. A Csehszlovákia részéről felmerült különböző vádak elutasításán túl a kiadványok hivatkoztak az angolszász nagyhatalmak politikusainak azon megnyilatkozásaira is, amelyekben azok elutasították az egyoldalú kitelepítés tervét. Részletesen ismertették a csehszlovákiai magyarokkal való embertelen bánásmódot, bemutatták a teljes jogfosztottság állapotát, és mindezt nagyszámú eredeti csehszlovák és magyar dokumentum közreadásával illusztrálták.

Az ún. „román színes könyv”⁵⁸ pedig hasonló tömör összefoglalását adta az erdélyi magyarság két világháború közötti, háború alatti és főleg az 1945 utáni helyzetének. A kiadvány dokumentumokkal illusztrálva hívta fel a figyelmet a romániai magyarság gazdasági, politikai, kulturális sérelmeire, és részletes felsorolást közölt az erdélyi magyarok ellen 1944. augusztus 23. és 1946 májusa között elkövetett atrocitásokról. A területi rendezés kérdését illetően pedig a kiadvány az etnikai egyensúly elvére alapozott 22 000 km²-es magyar területi igény számára igyekezett híveket toborozni.

A röpiratok határozottan állást foglaltak nemcsak a csehszlovák vagy a román, hanem a magyar nacionalizmus, sovinizmus ellen is. Leszámolva a magyarság dunavölgyi vezető szerepének illúziójával s szakítva az „egyedül vagyunk” gondolatkörével is, a térség országainak az egyenjogúságon alapuló széleskörű együttműködésének szükségességét hirdették. Magyarország európai helyét és szerepét illetően pedig az ún. „híd szerep”-et fogalmazták meg, és a nagyhatalmak antifasiszta koalíciójának hosszú távon való fennmaradására építve azt hangsúlyozták, hogy Magyarországnak egyaránt jó kapcsolatokat kell kiépítenie a Szovjetunióval és a nyugati államokkal, s így egyfajta híd szerepet kell a jövőben betöltenie Kelet és Nyugat között. A szomszéd országokban maradó magyar kisebbségekkel kapcsolatban kijelentették, hogy Magyarországnak el kell ugyan fogadnia a békeszerződés várhatóan szigorú feltételeit, de a határon túl élő magyarok sorsával való törődésről azonban a magyar állam soha nem mondhat le.

V. A kiadványok terjesztése

Az 1946 nyarára elkészült kiadványok terjesztése, célbajuttatása többcsatornán keresztül történt. Az idegen nyelvű tájékoztató füzetek és folyóiratok legnagyobb részét a Külügyminisztérium futárpostájával juttatták el az ekkor már működő külföldi magyar külképviseletekhez, mindenképp a párizsi magyar követséghez.⁵⁹ Párizs mint a békekonferencia színhelye különösen fontos szerepet játszott a kiadványok terjesztésében, hiszen ott a békekonferencián résztvevő valamennyi ország politikai képviselői, újságírói egyszerre voltak jelen éppúgy, mint a nagy világlapok és hírügynökségek tudósítói.

1946 tavaszán-nyarán már számos országban, köztük az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, Franciaországban, a Szovjetunióban, Svédországban, Ausztriában, Csehszlovákiában, Romániában, Jugoszláviában működött magyar követség

vagy külképviselet. A Külügyminisztérium által ezeknek rendszeresen megküldött tájékoztató kiadványok terjesztése a külképviseleten dolgozó tisztviselők feladata volt. A Külügyminisztérium ugyanakkor nemcsak a külföldi magyar, hanem a Budapesten működő külföldi követségek, mindenekelőtt az USA, Nagy-Britannia és Franciaország képviselői számára is rendszeresen megküldte az elkészült kiadványokat.⁶⁰ Emellett postán is rendszeresen juttattak el tájékoztató anyagokat külföldre, erre a célra a minisztériumnak mintegy négyezer címet tartalmazó lista állt rendelkezésére.⁶¹

1946 májusától a Tájékoztatásügyi Minisztérium és a Külügyminisztérium a terjesztéshez igénybe vették a Magyarok Világszövetsége segítségét is, hogy a tájékoztató anyagokat eljuttathassák a világ minden táján működő magyar egyesületekhez, újságokhoz és magánszemélyekhez.⁶² A Tájékoztatásügyi Minisztérium még áprilisban felvette a kapcsolatot az alakulóban lévő vagy már megalakult magyar-külföldi (magyar-francia, magyar-angol, magyar-amerikai, magyar-szovjet, magyar-román stb.) társaságokkal is, és azok külföldi kapcsolatait is igyekezett felhasználni a kiadványok terjesztésénél.⁶³ A New Hungary külföldi terjesztésénél pedig az Új Magyarország szerkesztősége a háború előtti The Hungarian Quarterly fennmaradt címlistáját használta fel.⁶⁴

Később magánszemélyek, elsősorban újságírók is bekapcsolódtak a munkába. 1946 júniusában Földes Béla, a stockholmi Stüdningen és több más lap budapesti tudósítója utazott skandináv körútra s vállalta, hogy egyben a meglátogatott országokban terjeszti a Tájékoztatásügyi Minisztérium kiadványait.⁶⁵ Június végén pedig Szatmári Jenő, a Basler Nachrichten és a Svenska Dagbladet budapesti szerkesztője arról számolt be a Tájékoztatásügyi Minisztériumnak írott levelében, hogy a minisztérium megbízásából terjesztésre átvett kétszázötz röpiratot kiknek továbbította.⁶⁶

Mindemellett a magyar kormány tájékoztató kiadványai eljutottak a világ számos nagy könyvtárába is. Az 1945 végén felállított Országos Könyvtári Központ ugyanis már 1946 elejétől kiépítette a cserekapcsolatokat több európai és tengerentúli országgal, köztük Nagy-Britanniával, az Egyesült Államokkal és a Szovjetunióval.⁶⁷

Magyar békepropaganda a párizsi békekonferencián

I. A magyar diplomáciai és politikai vezetők félhivatalos, „színfalak mögötti” tárgyalásai

Az 1946. július 29-én Párizsban összeült békekonferencia idején a magyar békecélok népszerűsítése terén jelentősen megnőtt a félhivatalos, a „színfalak mögötti” tárgyalások, személyes kapcsolatok jelentősége. Ilyen tárgyalások elvéve már 1945 őszétől s különösen 1946 tavaszán-nyarán is folytak, azonban nem a kormány, hanem elsősorban az egyes koalíciós pártok külföldi kapcsolatainak felhasználásával.

Kertész István Tildyhez intézett, a békeelőkészítés feltételeinek megjavítását kérő memorandumában már 1945. december 28-án felhívta a miniszterelnök, illetve a kormány figyelmét arra, hogy a béketárgyalásokra való hatékony felkészülés céljából haladéktalanul ki kell nevezni a magyar béke delegáció tagjait. Azt is hangsúlyozta ugyanakkor, hogy a delegáció tagjainak kiválasztásánál semmiképpen sem szabad pártpolitikai szempontoknak érvényesülniük.⁶⁸ A koalíciós pártok megegyezésre való képtelensége miatt azonban a béke delegáció összeállítására csak 1946 július végén került sor,⁶⁹ bár Kertész István mint a béke delegáció leendő főtitkára már május 9-én Párizsba utazott. Ez a látszólag korai időpont is késői volt azonban, hiszen két nappal korábban a Külügyminiszterek Tanácsa véglegesnek bizonyult elutasító döntést ho-

zott az egyik legfontosabb magyar békecél, a magyar-román határ módosítása kérdésében.

Auer Pál párizsi magyar követ ugyanakkor — „látván, hogy a nyugati nagyhatalmak velünk kapcsolatos döntésüket főképp az orosz állásfoglalástól teszik függővé” — még a Külügyminiszterek Tanácsa május 7-i döntése előtt találkozót kért Molotovtól. Ezen azt szerette volna elérni, hogy a Külügyminiszterek Tanácsa előtt előadhassa a magyar-román határra vonatkozó magyar álláspontot. Molotov a kérést azzal az ürüggyel utasította el, hogy a magyar delegációnak módja lesz nézeteit a békekonferencián kifejteni.⁷⁰

Auer Pál és Kertész István még a konferencia megkezdése előtt sorra felkeresték a békeértekezleten résztvevő huszonegy állam párizsi követeit, és személyesen, valamint az átadott memorandumok által megpróbálták megnyerni őket a magyar békecélok támogatásának, mindenekelőtt a csehszlovák kitelepítési terv elutasításának. Később, a békekonferencia idején Kertész István Gyöngyösi külügyminiszterrel hasonló céllal újra meglátogatta a konferencián résztvevő államok delegációinak nagy részét is.⁷¹

Gyöngyösi még Párizsba történt kiutazása előtt, július elején értesítette Kertészt, hogy kinevezte őt a magyar béke delegáció politikai fődelegátusának. Kertész azonban úgy ítélte meg, hogy ez a pozíció inkább gátolná, mintsem segítené őt a „színfalak mögötti” tevékenységében, ezért visszautasította a kinevezést.⁷² A legtöbb bizalmas tárgyalást Kertész István folytatta a nyugati államok, mindenekelőtt az Egyesült Államok és Nagy-Britannia delegátusaival, illetve azokkal a megbízottakkal, akik a magyar területi és politikai bizottság tagjaiként jelentős szerepet játszottak a Magyarországot érintő határozatok meghozatalában. A megbeszélésekre legtöbbször egy párizsi magánlakáson került sor, amelyet Auer Pál jó francia kapcsolatai révén bocsátottak Kertész rendelkezésére.⁷³

Ezeket a tárgyalásokat is az az ellentmondásos helyzet jellemezte, hogy az angolszász politikusok egyrészt rokonszenveztek Csehszlovákia azon törekvéseivel, hogy nemzetállammá váljon, az erőszakos kitelepítés elvét azonban, főként humanus megfontolások alapján, nem tudták elfogadni. Ebben minden bizonnyal közrejátszottak a csehszlovákiai és lengyelországi németek Potsdamban az USA és Nagy-Britannia által is jóváhagyott kényszer-kitelepítésének negatív tapasztalatai is. Így a nyugati politikusok közül is többen a kompromisszumok lehetőségét keresték, s — látva a Szovjetunió szilárd kiállását Csehszlovákia mellett — szívesen támogattak volna valamilyen kompromisszumos megoldást. Így például az új-zélandi Costello, a magyar területi és politikai bizottság elnöke, aki a kitelepítés kérdésében határozottan Csehszlovákiát támogatta, arra próbálta rávenni Kertészt, hogy a magyar kormány egyezzen bele egy olyan megoldásba, amely szerint a kétszáz ezer csehszlovákiai magyart tíz év alatt, évente húszezres csoportokban telepítenék át Magyarországra.⁷⁴ Pope tábornok, a magyar területi és politikai bizottság kanadai tagja pedig azt fejtette ki Kertésznek, hogy — bár nem híve az erőszakos kitelepítésnek — a müncheni egyezmény, valamint Magyarország háborús szerepe miatt Csehszlovákia pártján áll, és azt javasolta, Magyarország tegyen engedményeket a kitelepítés ügyében.⁷⁵

Szegedy-Maszák Aladár washingtoni és Auer Pál párizsi magyar követ első sorban az amerikai diplomáttal és politikusokkal tárgyaltak és velük tartották a kapcsolatot. Ezeken a bizalmas tárgyalásokon természetesen szóba kerültek a magyar-román határ módosításával, illetve Magyarország gazdasági békecéljaival kapcsolatos és más kérdések is.⁷⁶ A Romániával szembeni területi igényeket azonban nyilvánosan egyetlen résztvevő állam sem támogatta, s így ez a kérdés a magyar területi és politikai bizottság szeptember 5-i elutasító határozatával viszonylag hamar lekerült a napirendről.

A magyar delegáció külföldi kapcsolatokkal rendelkező, tárgyalóképes tagjai

tehát — különösen kezdetben — szinte kizárólag a nyugati államok képviselőivel folytattak megbeszéléseket. Ennek legfőbb oka az volt, hogy ők a nyugati diplomataik, politikusok körében rendelkeztek olyan személyes kapcsolatokkal, amelyek nélkül cleve nem sok remény lett volna ilyen tárgyalások sikeres folytatására. Emellett az sem volt elhanyagolható körülmény, hogy a nyugati delegátusokat — legalábbis ami a csehszlovákiai tervekét illeti — nem álláspontjuk gyökeres megváltoztatására kellett rávenni, hanem csupán azt kellett elérni, hogy kitartsanak a magyar álláspontot támogató nézeteik mellett. A csehszlovák törekvéseket határozottan támogató szovjet álláspont megváltoztatására ugyanakkor a magyar delegáció nyugati kapcsolatokkal rendelkező és nyugati orientációt képviselő tagjainak aligha lett volna esélyük. Nagy Ferenc miniszterelnök, aki augusztus végétől több mint egy hetet töltött Párizsban, szintén főként nyugati politikusokkal tárgyalt, így Byrnes amerikai külügyminiszterrel, Smuts dél-afrikai és Bidault francia miniszterelnökkel, miután mindenekelőtt tőlük remélt támogatást a magyar békecélokhoz.⁷⁷ S ha ezek a megbeszélések nem is voltak mind egyformán sikeresnek tekinthetők, kétségtelen, hogy az angolszász politikusokkal, különösen a Byrnes-szel folytatott tárgyalásai jelentősen hozzájárulhattak ahhoz, hogy az angol és az amerikai delegátusok a csehszlovák kitelepítési javaslat ellen szavaztak. Nagy Ferenc ugyanakkor Párizsban ismételt kísérletet tett a szovjet vezetők támogatásának megszerzésére is.⁷⁸ A Molotovval és Visinszkijjal való megbeszélései azonban semmit sem változtattak a szovjet delegáció ismert álláspontján. A szovjet vezetők meggyőzésére alkalmas érdemi tárgyalások gondolata ugyanakkor már jóval korábban, még a béketárgyalások megkezdése előtt felmerült. Auer Pál és Gyöngyösi János — bár a magyar béke delegációban való részvételét nem tartották szerencsésnek — ezért fogadták szívesen Károlyi Mihály közvetítési ajánlatát. Tőle mindenképp azt várták, hogy mint a magyar delegáció tanácsadója igyekezzen szovjet kapcsolatait hasznosítva a szovjet delegáció jóindulatát biztosítani a magyar törekvések iránt.⁷⁹ Károlyi azonban elsősorban Jan Masaryk külügyminiszter közbenjárását igyekezett megszerezni a jogfosztott helyzetben lévő csehszlovákiai magyarság érdekében. Masaryk azonban — bár Károlyi szerint maga is felháborodottan elítélte a szlovákoknak a csehszlovákiai magyarokkal való embertelen bánásmódját,⁸⁰ és aki különben hajlandóságot mutatott arra, hogy a kitelepítendő magyarokkal bizonyos területeket is átadjanak⁸¹ — valójában nem sok hatással volt sem a csehszlovák álláspont, sem az események alakulására.

A szovjet vezetőkkel folytatható tárgyalások reményében is sürgette Kertész István és Auer Pál, hogy a magyar béke delegáció helyettes elnökévé kinevezett, de „betegsége” miatt otthon maradt Bolgár Elek helyett minél előbb nevezzenek ki egy másik tekintélyes kommunista politikust és küldjék ki Párizsba.⁸² Az augusztus 22-én megérkezett Gerő Ernő jó szovjet kapcsolatai révén elvileg valóban alkalmas volt a feladat ellátására, hiszen például az ukrán küldöttség vezetője, Manuilszkij évekig Gerő közvetlen főnöke volt a Kominternben. Gerő a magyar béke delegáció tagjai előtt mind a magyar-román határ módosítását, mind a csehszlovákiai magyarok sorsát illetően határozottan lépett fel a magyar álláspont védelmében.⁸³ Így alighanem joggal tételezhetjük fel, hogy ezeket a nézeteket ugyanilyen határozottan képviselte a szovjet, csehszlovák és jugoszláv vezetőkkel folytatott tárgyalásain is. Megbeszélései azonban nem sok kézzelfogható eredményt hoztak. A legeredményesebbnek a Kardeljvel, a jugoszláv delegáció vezetőjével folytatott tárgyalásai bizonyultak. Ezek is csak abban az értelemben, hogy sikerült megegyezésre jutni a jugoszláv delegáció által teljesen váratlanul, ultimátumszerűen felvetett lakosságcsere javaslat ügyében. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az önkéntes és kölcsönös lakosságcsereről kötött magyar-jugoszláv megállapodásra a továbbiakban a konferencián pozitív példaként lehetett hivatkozni a Csehszlovákiával való viták során.⁸⁴

A békekonferencia idején az egyik legutolsó magas szintű magyar-szovjet tárgyalásra szeptember 24-én került sor, amikor — Gerő közvetítésével — Molotov és Gyöngyösi találkoztak egymással. Ennek a találkozóznak, amelyen Molotov a

„korábbiaknál jóval barátságosabb hangon beszélt a magyar béketörekvésekről, valamint a magyar-szovjet kapcsolatokról”,⁸⁵ a szovjet fél számára már sokkal inkább a béketárgyalások utáni magyar-szovjet viszony alakítása szempontjából volt jelentősége. Igaz, a területi és politikai bizottság 1945. október 6-i ülésén már a szovjet delegátusok is megszavazták azt a határozatot, amely végülis elutasította Csehszlovákia egyoldalú kitelepítési javaslatát. Ennek oka azonban korántsem a magyar törekvésekkel szembeni hirtelen támadt megértés volt, hanem sokkal inkább az, hogy addigra nyilvánvalóvá vált a csehszlovák javaslat népszerűtlensége a nyugati delegátusok között, s így a szovjet álláspont várható leszavazása egy ilyen jelentős kérdésben komoly presztízsvesztést jelentett volna a Szovjetunió számára.

A magyar delegáció tagjainak a nagyhatalmak és más országok képviselőivel folytatott párizsi tárgyalásai egyértelműen mutatták azt is, hogy a magyar kormánykoalíciót jellemző általános bizalmatlanság és egyet nem értés nem hagyta érintetlenül a békedelegáció munkáját sem. Kertész István utólag azzal indokolta azt, hogy bizalmas tárgyalásait egy párizsi magánlakáson titokban folytatta, hogy a Claridge hotel, a magyar delegáció szálláshelye diszkréció szempontjából nem volt biztonságos.⁸⁶ Kertész ezekről a megbeszélésekről nem, vagy csak részben tájékoztatta a delegáció tagjait. Ugyanez volt a helyzet Gerő Ernő tárgyalásait illetően is, többnyire ő is bizalmasan kezelte a megbeszéléseivel kapcsolatos információkat.⁸⁷ Szegedy-Maszák Aladár pedig Gerő Párizsba érkezésével kapcsolatban egyenesen aggodalmát fejezte ki F. J. Merillnek, az amerikai delegáció tagjának, és elmondta, attól tart, hogy a jugoszlávokkal való tárgyalásai során Gerő a magyar kormány tudta nélkül Magyarországra számára hátrányos vízügyi megállapodást fog aláírni.⁸⁸

H. A magyar sajtódelegáció tevékenysége

A párizsi béketárgyalásokra a magyar békedelegációval együtt egy koalíciós alapon összeállított huszonöt tagú sajtódelegáció is kiutazott. A sajtódelegáció — melynek vezetője Boldizsár Iván lett — feladata korántsem csupán a magyar közvélemény tájékoztatása volt a békekonzferencia eseményeiről, hanem sajátos módon Párizsban az újságíróknak kellett informálniuk a magyar békedelegációt is a plenáris és a bizottsági üléseken történetekről. A legyőzött országok képviselői ugyanis csak azokat az üléseket látogathatták, amelyekre álláspontjuk kifejtése céljából kifejezetten meghívták őket. Az újságírók ugyanakkor — a vesztes országokból is — végig jelen lehettek a konferencia majd minden ülésén. Így naponta a sajtódelegáció ügyeletes tagjai számoltak be jegyzeteik alapján a konferencián elhangzott felszólalásokról, vitákról a Claridge-ban várakozó magyar delegációnak. Ez a munka Vajna János, a rádió fiatal munkatársa jóvoltából hamarosan sokkal hatékonyabbá vált. Vajna ugyanis a francia rádió fiatal technikusával kialakított jó kapcsolata révén elintézte, hogy számára a plenáris és a bizottsági ülések magyar vonatkozású anyagát decelit lemezre rögzítették.⁸⁹ A lemezeket aztán a delegáció tagjai a Claridge-ban gramofonon hallgatták meg, így a magyar delegátusok a korlátozó szabályokat mintegy kijátszva jutottak közvetlen, megbízható információkhoz. Az újságírók Boldizsár Ivánnal az élen, aki egyben a békedelegációnak is tagja volt, ezenkívül még számos más területen is segítettek a delegáció munkáját.

A sajtódelegációra a hazai közvélemény tájékoztatásán kívül egy másik komoly feladat is hárult: Magyarországgal szemben kedvező hangulat kialakítása a nemzetközi közvéleményben. Kétségtelen, hogy erre Párizsban, ahol egyszerre voltak jelen a világ hírügynökségeinek, a nagy világlapoknak és a semleges országok sajtójának a képviselői, a magyar újságírók számára kedvezőbb lehetőség adódott, mint korábban a nemzetközileg meglehetősen elszigetelt helyzetben lévő Magyarországon. Másrészt viszont a magyar újságírók — akárcsak a magyar delegátusok —

sokkal kevésbé rendelkeztek jelentős nyugati kapcsolatokkal, mint a csehszlovák vagy a román sajtó emberei vagy delegációk tagjai.

Az MKP nemzetközi kapcsolatait felhasználva sikerült a Francia Kommunista Párt lapja, a L'Humanite mindaddig magyarellenes hangvételét mérsékelni. Gerő Ernő ugyanis párizsi tárgyalásai során felkereste Duclost, az FKP KB titkárát is, akivel erről a kérdéstről is tárgyalt, és akitől ígéretet kapott rá, hogy a lap a jövőben tárgyesebb tájékoztatást fog adni a Magyarországgal kapcsolatos kérdésekről.⁹⁰

A magyar sajtódelegáció is alkalmazta a nemzetközi sajtó tájékoztatásának azt a sajátos eszközét is, amit az előre megírt vagy „sugalmazott” cikkeknek a különböző külföldi lapokban való „elhelyezése” jelentett. Ezt a tevékenységet — amelyhez szintén jó személyes kapcsolatokra és nem kevés pénzre volt szükség — többnyire maga Boldizsár Iván, a sajtódelegáció vezetője szervezte és tartotta kézben.⁹¹

Ezzel egyidejűleg a nemzetközi sajtó intézményes tájékoztatásának megszervezésére is történtek kísérletek. A párizsi magyar követség már 1946 februárjától kiadott egy magyar és francia nyelven hetente többször megjelenő sajtótájékoztatót Bulletin d'Information de la Legation de Hongrie címen. A Bulletin — amelyet megküldtek a párizsi követségeknek és a különböző szerkesztőségeknek — a nemzetközi élet híreinek ismertetésén túl rendszeresen beszámolt a magyar kül- és belpolitika aktuális eseményeiről, tájékoztatott a békeelőkészítéssel kapcsolatos magyar kormányálláspontról. A Bulletin anyagának felhasználásával a békekonferencia idején a washingtoni magyar követség is hasonló sajtótájékoztatót jelentetett meg angol és angol nyelven.⁹²

A nemzetközi sajtó „áthangolására” irányuló mindezen kísérletek végeredményben nem voltak teljesen sikertelenek. A békekonferencia idején ugyanis számos Magyarországgal szimpatizáló, a magyar elképzeléseket támogató cikk jelent meg a nemzetközi sajtóban, mindenekelőtt a francia újságokban és két Párizsban kiadott angol nyelvű lapban, a The New York Times-ban és a New York Herald Tribune-ben, valamint az angol The Guardian-ben.⁹³

A külföldi magyar emigráció kezdeményezései kedvezőbb magyar békefeltételek elérése érdekében

Végül, ha csak vázlatosan is, mindössze a jelzés igényével szükséges megemlíteni azt a tevékenységet is, amelynek révén a magyar emigráció különböző szervezetei, külföldön élő magyar emigráns politikusok, újságírók próbáltak meg többnyire szerény eszközeik és általában nem túl komoly befolyásuk felhasználásával javítani a magyar békeesélyeken. Ezek a szervezetek, magánszemélyek a magyar kormány-szervektől többnyire teljesen függetlenül dolgoztak, de arra is volt példa, hogy bizonyos kapcsolatokat sikerült kiépíteniük például a Külügyminisztériummal. Franciaországban, illetve Párizsban, a békekonferencia színhelyén két egymástól teljesen független magyar emigráns szervezet is tevékenykedett. A franciaországi ellenállásban résztvevő magyarokat tömörítő Magyar Függetlenségi Mozgalom a Párizsban élő baloldali magyar újságírók, Gyomai Imre, Bajomi Lázár Endre, Gara László, Fejtő Ferenc stb. segítségével már 1943-tól Magyar Szemle címen hetilapot jelentetett meg. A demokratikus Magyarország megismertetése, az új magyar demokrácia iránti szimpátia felkeltése szempontjából még komolyabb tevékenységet fejthettek ki a párizsi magyar újságírók az 1946 májusától kiadott Republique Hongroise című francia nyelvű folyóirat révén, amelyet Bajomi Lázár Endre szerkesztett.⁹⁴ Bajomi már 1946-ban több ízben fordult pénzügyi segítségért a Tájékoztatásügyi Minisztériumhoz, a folyóirat eseti támogatásáról azonban csak 1947-ben született döntés.⁹⁵ A párizsi magyar újságírók már 1946 tavaszán javasolták azt is, hogy a

magyar kormány állítson fel Párizsban egy olyan irodát, amelynek feladata a külföldi sajtó rendszeres tájékoztatása lett volna.⁹⁶ Ilyen iroda felállítására is végül csak 1947 végén került sor.⁹⁷

A békekonferencia előtt már létezett bizonyos együttműködés a párizsi magyar újságírók és a magyar kormány között, amit a Bajomi Lázár Endre, illetve Gara László által írott, a békeelőkészítést szolgáló két francia nyelvű röpirat kiadása is jelez. A franciaországi magyar ellenállási mozgalom és a párizsi magyar baloldali emigráció kezdeményezésére 1946. július 12-én és 13-án Párizsban konferenciát tartottak a külföldi, angliai, argentinai, belgiumi, franciaországi, mexikói és svájci magyar demokratikus és ellenállási szervezetek képviselői. Az értekezlet résztvevői memorendumot fogadtak el, amelyet eljuttattak a nagyhatalmak külügyminisztereihez és a békekonferencia titkárságához. Ebben a szövetségesek oldalán harcolt magyar ellenállási szervezetek nevében kértek méltányos békét Magyarország számára, valamint felhívták a békerendezésben résztvevő országok képviselőinek figyelmét a határokon túl élő magyar kisebbségek helyzetére.⁹⁸

A másik franciaországi magyar emigráns szervezet, amely jelentős tevékenységet fejtett ki a magyar békeesélyek javítása érdekében, az Emberi Jogokat Védő Magyar Liga volt. Ennek az 1920-as évek közepén alakult, jobbára szociáldemokrata munkásokat tömörítő szervezetnek az elnöki tisztét egy ideig Károlyi Mihály töltötte be, a tényleges vezetője pedig 1945-46-ban a szabadkőműves kapcsolatokkal is rendelkező Bóta Ernő volt. Bóta a Liga, illetve a több franciaországi magyar emigráns szervezet összefogására alakult Kossuth Koalíció nevében 1945-46-ban számos memorandumot juttatott el a nagyhatalmak párizsi követségeihez, a franciaországi politikai pártok, valamint az angol Munkáspárt vezetőihez, a francia lapok szerkesztőseihez. Több memorandumot küldött Truman amerikai elnöknek, Byrnes külügyminiszternek, az ENSZ San-Francisco-i alakuló ülésén résztvevő államok vezetőinek, valamint az UNRRA illetékeseinek. Ezekben az emlékiratokban Bóta felhívta a figyelmet a Csehszlovákiában és Romániában élő magyar kisebbségek nehéz helyzetére, és méltányos elbírálást kért Magyarország számára a békekonferencián. Az erdélyi kérdés megoldásaként pedig egy mind Magyarországtól, mind Romániától független önálló Erdély megteremtésére tett javaslatot. A békekonferencia idején angol és francia nyelvű füzetekben foglalta össze korábban kifejtett álláspontját, s a brosúra mintegy száz példányát Roncalli apostoli nuncius közvetítésével „csempészte be” a békekonferenciára, ahol is azokat a főpap személyi titkára osztotta szét a delegátusok között.⁹⁹

Bótával Párizsban szoros kapcsolatot tartott az 1919-es Forradalmi Kormányzótanács 1938-tól ott élő egykori elnöke, Garbai Sándor. Ő mint a Magyar Tanácsköztársaság volt elnöke 1944 őszétől saját nevében juttatott el memorandumokat a szovjet kormányhoz, a francia Külügyminisztériumhoz és az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez, amelyekben a Duna-konföderáció keretében kért igazságos békét a demokratikus Magyarország számára.¹⁰⁰

Míg Bóta és Garbai a magyar kormánytól teljesen függetlenül tevékenykedtek, Honti Ferenc a svájci Magyar Nemzeti Bizottság egyik vezetőjeként igyekezett bekapcsolódni a külföld felvilágosítását célzó munkába. Honti 1943-tól tartózkodott Svájcban, ahol kettős küldetést teljesített: egyrészt a Revíziós Liga megbízottjaként, másrészt a Független Kisgazdapárt külföldi képviselőjeként fejtette ki tevékenységét. Honti a háború befejezése után igyekezett felvenni a kapcsolatot a magyar külügyi szervekkel, ám a háború előtti revíziós propagandában játszott szerepe miatt a Külügyminisztériumban nemkívánatos személynek tekintették.¹⁰¹ Így be kellett érnie azzal, hogy időnként egyes külügyi tisztviselőktől sikerült nem hivatalos úton különböző anyagokhoz jutnia, amelyeket aztán fel tudott használni svájci propaganda munkájában. A Magyarországról és máshonnan beszerzett információk alapján Honti Balabán Péterrel, a svájci Magyar Nemzeti Függetlenségi Front titkárával tíz napon-

ként megjelenő francia nyelvű sajtótájékoztatót adott ki *Informations Hongroises* címen, amely elsősorban felvidéki és erdélyi híreket közölt, és mint nem hivatalos kiadvány szabadabban érvelhetett a magyar békecélok mellett. Ezt a sajtótájékoztatót főleg franciaországi címekre küldték meg. Honti emellett számos, a magyar békefeltevélekkel foglalkozó cikket jelentetett meg különböző francia nyelvű svájci lapokban. A békekonferencia idején pedig három röpiratot is kiadott szintén francia nyelven, a nyomaték kedvéért párizsi impresszummal. Ezek közül az első Nagy Ferenc székesfehérvári beszéde alapján a magyar békecélokat foglalja össze, a második a csehszlovákiai magyarok kitelepítése ellen érvelt, míg az erdélyi helyzetet tárgyaló harmadik füzet a 22 000 km²-es magyar területi követelést igyekezett érvekkel alátámasztani.¹⁰²

Az angliai magyar emigráció szervezetei, a Londoni Magyar Klub, a Szabad Magyarok Egyesülete és a magyar emigráció összefogására 1944-ben megalakult Magyar Tanács vezetői a háború alatt tevékenyen részt vettek a BBC által Magyarországra felé irányuló propaganda és felvilágosító tevékenységben. Legalább ilyen fontosnak tartották azonban azt is, hogy a világ közvéleménye tudomást szerezzen a „másik Magyarország” létezéséről, „amely a demokrácia célkitűzéseit vállalja a fasizmussal szemben”.¹⁰³ A háború után pedig a Károlyi Mihály és Révai András irányítása mellett tevékenykedő angliai magyar emigráció tagjai az új, demokratikus „Magyarország programját, törekvéseit propagálták az angol közvélemény előtt és segélybizottságot szerveztek az otthoniak elemi gondjainak csökkentésére”.¹⁰⁴

A nagylétszámú amerikai emigráció tevékenységének feltárása, bemutatása önmagában is külön tanulmányt igényelne. Azt a néhány akciót azonban, amelyekről kutatásaim során tudomást szereztem, mindenképpen érdemesnek tartom megemlíteni. Jászi Oszkár, a polgári radikális emigráció egyik vezetője a csehszlovákiai magyarok érdekében még 1945 novemberében levelet írt Harold Laskinak, az angol Munkáspárt elnökének. Ebben többek között a következőket fejtette ki: „A magyar kisebbség elleni új csehszlovák politika életem legrosszabb epizódjai közé tartozik, amely megrendítette a hitemet az emberi intelligenciában és moralitásában.”¹⁰⁵ Majd arra kérte Laskit, tegyen meg mindent annak érdekében, hogy meggyőzze a cseh vezetőket arról, hogy „az út, amelyet maguknak választottak, szerencsétlenséghez fog vezetni.”¹⁰⁶

A polgári radikalizmus nagy öregje, Vámbéry Ruzstem, aki 1938-ban Londonba emigrált, majd az Egyesült Államokba költözött, az Emberi Jogok Ligája amerikai szervezetének egyik vezetőjeként igyekezett befolyását latba vetni az amerikai kormányzatszerveknél egy méltányos magyar békeszerződés érdekében.¹⁰⁷ 1946-ban pedig a békekonferencia előtt *Hungary to be or not to be* címen könyvet írt és adott ki az Egyesült Államokban, amelyben az új magyar demokratikus rendszer iránt igyekezett felkeltetni az amerikai közvélemény szimpátiáját.

Végül mindenképpen meg kell említeni a különböző amerikai magyar egyházak — köztük a zsidó egyház — vezetőinek azt a memorandumát, amelyet 1946 nyarán juttattak el Byrnes külügyminiszterhez. Az egyházi vezetők, akik közül többen maguk is Erdélyből származtak, az önálló Erdély létrehozása érdekében kérték az amerikai kormány támogatását. Ez az akció nemcsak a különböző felekezetek összefogására volt jó példa, hanem arra is, hogy olykor különböző kontinensek magyar emigrációja is képes volt az együttműködésre a közös ügy érdekében. Hiszen „a kezdeményezés ez esetben is Bóta Ernőtől, illetve az Emberi Jogok Magyar Ligájának franciaországi szervezetétől származott.”¹⁰⁸

Epilógus

Az 1946-os párizsi béketárgyalásokat megelőző időszakban Magyarországon egy jól szervezett, hatékony külföldi propaganda megteremtéséhez szinte minden feltétel (a pártok egyetértése a békecélok kérdésében, anyagi eszközök, szuverén külpolitika, megfelelő külföldi kapcsolatok) hiányzott. Sőt, a magyar külügyek irányításában különleges helyzete folytán meghatározó szerepet játszó MKP vezetése — rosszul értelmezett reálpolitikai szempontok alapján — hosszú ideig kifejezetten megakadályozott minden olyan törekvést, amely komolyabb, nagyobb szabású külföldi propaganda megszervezésére irányult. Az tehát, hogy a magyar békecélok külföldi népszerűsítése érdekében kifejtett propaganda meglehetősen szolid mértékű volt, nem elsősorban az ezért felelős kormányzati szerveken múltott. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy a Külügyminisztérium és a Tájékoztatásügyi Minisztérium sem mindig használták ki még az adott körülmények között meglevő lehetőségeket sem.

Többet tenni valószínűleg mind a hivatalos békeelőkészítés, mind a békepropaganda terén még így is lehetett volna. Többet elérni azonban aligha. Hiszen a magyar békeszerződés feltételeinek kialakítását alapvetően nem a magyar békeelőkészítés hatékonysága, még kevésbé a külföldi propaganda határozta meg, hanem mindenekelőtt Magyarország háborús szerepe és a második világháború végére kialakult nemzetközi viszonyok, nagyhatalmi, stratégiai érdekek. Amire az adott helyzetben esély volt (a csehszlovákiai magyarok kitelepítésének megakadályozása), azt elérte a magyar kormány. A határok Magyarország javára történő módosítására azonban semmi esély nem volt, így az erre irányuló törekvések lényegében eleve hiábavalónak bizonyultak. Ennek az igénynek a felvetéséről azonban történelmi felelőssége miatt a magyar kormány mégsem mondhatott le.

A magyar békepropaganda alapvető ellentmondása abban állt, hogy az szinte kizárólag a nyugati nagyhatalmak közvéleményének, politikusainak megnyerésére irányult, noha a Magyarországgal kapcsolatos vitás kérdések rendezésénél a Szovjetuniónak volt döntő szerepe. S bár 1946 tavaszán ezzel már a magyar külpolitika irányítói is tisztában voltak, tevékenységüket az a — lényegében helyes — feltevés határozta meg, hogy a magyar kormánynak nemigen vannak érvei a szovjet vezetők megnyerésére, a szovjet közvélemény tájékoztatására pedig semmilyen lehetőség sincs, s az amúgy sem képes befolyásolni saját vezetőinek álláspontját. Így viszont nem maradt más lehetőség, mint a nyugati közvélemény felvilágosítása, tájékoztatása irányában tenni lépéseket. S ezzel a kör bezárult.

Fontos üzenete ugyanakkor ezeknek a ma már többnyire elfeledett kiadványoknak, hogy a párizsi béketárgyalások előtt, alatt és közvetlenül utána a magyar társadalomnak még volt, még lehetett nyilvánosan is kifejtett elítélő véleménye a második világháború utáni békerendezésről, a nagyhatalmak — köztük a Szovjetunió — felelősségéről többek között egy nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer megteremtésének elmulasztása miatt. Akkor még egy rövid ideig a magyar társadalomnak nem kellett — Bibó István szavaival — „lelkes hívévé” válnia a békeszerződés súlyos rendelkezéseinek. Mint ahogyan 1946-ban még egyértelmű volt az is, hogy a magyar kormány kénytelen ugyan aláírni a békeszerződést, de a magyar társadalom — beleértve a kommunista párt vezetését is — nem kíván lemondani a szomszéd országokban élő magyar kisebbségek sorsával való törődésről.

Végül, de nem utolsósorban a békepropaganda során kifejtett érvek, érvrendszerek egy szerencsésebb, szervezettebb történelmi fejlődés esetén hasznosan járulhattak volna hozzá nemcsak a külföld realisabb magyarság-képének megteremtéséhez, hanem a magyar társadalom realisabb önismeretéhez és egy egészségesebb történelmi tudat kialakításához is.

Jegyzetek

1. Rubletzky Géza: Készülünk a békére. Kis Újság 1945. december 28.; Dessewffy Gyula: Az igazi hazafiság. Kis Újság 1945. december 30.; Kovács Imre: A békeszerződés előkészítéséről. Szabad Szó 1946. január 6.
2. Révai József: Nemzetrontó sovinizmus. Szabad Nép 1945. december 25.; Horváth Zoltán: Nemzeti szabadsáalom. Népszava 1946. január 12.
3. Dessewffy Gyula és Rubletzky Géza idézett írásai és Saláta Kálmán: Hogyan készülünk a békére. Válasz Csicsery-Rónai István cikkére. Igazság 1946. január 16.
4. Révai József és Horváth Zoltán idézett cikkei és Révai József: A magyarkodók ellen. Szabad Nép 1946. január 13.
5. Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945-1950. Bp. 1988. 137-138.
6. Szabad Nép 1946. január 13.
7. Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 143. old.
8. Ugyanott, 180-181. old.
9. Ugyanott, 134-135. old.
10. Stephen D. Kertész: Between Russia and the West. Hungary and the Illusions of Peacemaking 1945-1947. University of Notre-Dame Press 1984. 98. old.
11. Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 139. old.
12. Ugyanott, 135-6. old.
13. Balogh Sándor: Erdély és a második világháború utáni békerendezés. Külpolitika 1987. 5. sz. 187. old.
14. Vida István: Az amerikai diplomácia és a csehszlovákiai magyar kisebbség. Jelenkor 1985.12.sz. 1120. old.
15. Új Magyarország 1945. november 28.
16. Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 135. old.
17. MSZMP KB Párttörténeti Intézet Archívuma (a továbbiakban:PI Arch.) 183 f. 12/134. 6.e.
18. PI Arch. 274 f. 10/26. 6.e.
19. Új Magyar Központi Levéltár [ÚMKL] Tájékoztatásügyi Minisztérium iratai (Táj.Min.). 1799/1946. sz.
20. PI Arch. 283 f. 12/134. 6.e. Idézi Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 142. old.
21. ÚMKL Táj. Min. 807/1946. sz.
22. Ugyanott.
23. ÚMKL Táj. Min. 1134/1946. sz.
24. ÚMKL Táj. Min. 1981/1946. sz. Ez az összeg eredetileg fedezte volna még egy füzetnek, Révy Kornél: Magyarország kultúrpolitikája című munkája angol és francia fordításának költségeit is. Ezt a munkát azonban végül is a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tisztviselői végezték el.
25. André Lazar: Hongrois de la résistance Paris 1946; (Nagy Csaba interjúja Bajomi Lázár Endrével. Petőfi Irodalmi Múzeum; Magyar Szemle (Párizs) 1946. április 21.)
26. ÚMKL Külügyminisztérium Békeelőkészítő osztály iratai (Küm.Bé.o.), 3. doboz 1-7 tétel.
27. A szerző Boldizsár Ivánnal 1987. október 8-án készített interjúja (Boldizsár Iván interjú 1987. okt. 8.)
28. Vájlók Sándor interjú 1987. május 22.
29. Ugyanott.
30. ÚMKL Táj. Min. 6985/1947. sz.
31. ÚMKL Pénzügyminisztérium Elnöki osztály iratai 3. doboz.
32. Boldizsár Iván interjú 1987. okt. 8.
33. Ugyanott.
34. ÚMKL Táj. Min. 528/1946. sz.; Küm. Bé. o. 3. doboz 1-7. tétel 200/Bé-1946. sz. Arról, hogy az idegen nyelvű lap indítása kinek az ötlete volt, több verzió létezik. Boldizsár Iván sajátjának tartja a kezdeményezést. Pethő Tibor szerint ez Hevesi Gyula ötlete volt, aki ekkor az Új Magyarország szerkesztőségében dolgozott mint a lap főmunkatársa. Vájlók Sándor viszont úgy tudja, hogy Kertész István és Radicsics Elemér, a Külügyminisztérium Kulturális osztályának vezetője egyeztek meg arról Gyöngyösi külügyminiszterrel, és úgy döntöttek, hogy Boldizsár Iván mint az Új Magyarország főszerkesztője tegyen ez ügyben hivatalos javaslatot.
35. ÚMKL Pénzügyminisztérium Elnöki osztály iratai 3. doboz.
36. Pethő Tibor interjú 1987. szept. 25.
37. Ugyanott.
38. Boldizsár Iván interjú 1988. augusztus 24.
39. Ugyanott.
40. ÚMKL Küm. Bé. o. 3. doboz 1-7. tétel 40.076/Bé-1945. sz.
41. ÚMKL Táj. Min. 196/1946. sz.; 1247/1946. sz.; Küm. Bé. o. 3. doboz 1-7. tétel 1619/Bé-1946. sz.
42. ÚMKL Táj. Min. 1287/946. sz.
43. „A másik Magyarország”-nak 1946-ban megjelent egy második kiadása is. Ennek előszavában azonban már nem szerepel az egyes fejezetek szerzőinek névsora, s így az sem meglepő, hogy ezt a könyvet Boldizsár Iván később már teljesen mint saját írását tartotta számon.
44. Bibó István: Válogatott tanulmányok. Magvető Könyvkiadó 1986. I. kötet 678. old.
45. Ugyanott, 297. old.
46. Kritika 1987. 8. sz.

47. Ugyanott.
48. Hungarian Economic Resistance Against German Penetration Bp. 1946; La résistance économique contra l'influence allemande Bp. 1946.
49. The Ruin of Hungary and her Recovery in figures. Bp. 1946; Chiffres sur le ravage et la resurreccion de la Hongrie. Bp. 1946.
50. A valóságban az akció Németország beleegyezésével történt, bár ezt a tényét a magyar kormány igyekezett titokban tartani. (Magyarország története. Akadémiai Kiadó 1976. 8. kötet 980-982. old.)
51. v.ö. Juhász Gyula: Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar szellemi élet 1938-1944. Magyar Tudomány 1986. 2. sz. 96. és 100. old.
52. Tervezték román nyelven történő kiadását is, de — habár a szerző a fordítást elkészítette — arra már nem került sor. 1946 nyarán megjelent azonban a tájékoztató kiadványok között Szenczeinek egy másik munkája, „Az erdélyi magyarság harca”, amelyben az erdélyi magyar progresszióknak a román-sággal való összefogásáért, a háborúból való kiválásáért és az üldözöttek mentéséért folytatott küzdelmét mutatta be.
53. Szenczei László: A magyar-román kérdés. Officina 1946. 197. old.
54. Bibó István: Válogatott tanulmányok II. kötet 260-61. old.
55. Ugyanott 261. old.
56. Le problème Hongrois par rapport á la Tchecoslovaquie. Bp. 1946.
57. Le problème de la minorité Hongroise de Slovaquie. Bp. 1946.
58. Le problème Hongrois par rapport á la Roumanie. Bp. 1946.
59. ÚMKL Táj. Min. 1085/1946. sz.; 1762/1946. sz.; 2171/1946. sz.
60. ÚMKL Táj. Min. 3045/1946. sz.
61. Vájlak Sándor interjú 1987. május 22.
62. ÚMKL Táj. Min. 2685/1946. sz.
63. ÚMKL Táj. Min. 966/1946. sz.
64. Boldizsár Iván interjú 1987. okt. 8.
65. ÚMKL Táj. Min. 1826/1946. sz.
66. ÚMKL Táj. Min. 1894/1946 sz.
67. ÚMKL Táj. Min. 2202/1946. sz.; 2288/1947. sz. — 1946 őszén, 1947 első felében pedig a Tájékoztatóügyi Minisztérium és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a még raktáron lévő kiadványokból egy-egy példányt megküldött a nagyobb hazai könyvtáraknak is. Az idegen nyelvű tájékoztató füzeteket — bár azok a béketárgyalásokra készültek — később is felhasználták a nemzetközi közvélemény informálására. A magyar delegátusok terjesztették azokat az UNESCO 1946 decemberi közgyűlésén, az Interparlamentáris Unió 1947 tavaszán megtartott közgyűlésén és az 1947 szeptemberében Párizsban rendezett magyar ellenállási és újjáépítési kiállítás alkalmával is. (ÚMKL Táj. Min. 1172/1947. sz.; 1842/1947. sz.; 6016/1947. sz.)
68. Stephen D. Kertész: Diplomacy in a Whirlpool. Hungary between Nazy Germany and Soviet Russia. University of Notre Dame Press. Notre Dame, Indiana (1953). 266-269. old.
69. Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 222. old.
70. Auer Pál: Fél évszázad. Események, emberek. Occidental Press. Washington 1971. 260-262. old.
71. Stephen D. Kertész: Between Russia and the West 185. old.; Auer Pál: Fél évszázad. 282. old.
72. Ugyanott, 185. old.
73. Ugyanott 195. old. — Auer Pál a két világháború közötti időszakban a budapesti francia követség jogi tanácsadója volt, s így a háború után nemcsak a francia Külügyminisztériumban, hanem a politikai körökben is jó kapcsolatokkal rendelkezett.
74. Stephen D. Kertész: The Last European Peace Conference, Paris 1946, — Conflict of Values. University Press of America 1985. 156. old.
75. Ugyanott 152-153. old.
76. Auer Pál Bedell Smith moszkvai amerikai nagykövettel folytatott megbeszélésén azt igyekezett elérni, hogy az amerikai diplomata járjon közbe annak érdekében, hogy a magyar békeszerződés 5 000 főben halálozza meg az ausztriai kalonai utánpótlás miatt Magyarországon állomásozhatató szovjet csapatok létszámát. Bár a nagykövet ígéretet tett rá, hogy szorgalmazni fogja, hogy az amerikai delegáció ilyen értelemben foglaltjon állást, a magyar békeszerződés szövegébe végül is nem került bele olyan kitétel, amely bármiféle korlátozást tartalmazott volna a szovjet csapatok létszámára vonatkozóan. (Auer Pál: Fél évszázad 292-293. old.)
77. Nagy Ferenc: The Struggle Behind the Iron Curtain. New York 1948. 272-273. old.; Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 143. old.; Boldizsár Iván: Don-Buda-Párizs. Magvető Könyvkiadó 1982. 329. old.
78. Nagy Ferenc: The Struggle Behind the Iron Curtain 273. old.; Boldizsár Iván: Don-Buda-Párizs 329. old.
79. Auer Pál: Fél évszázad 290-292. old.
80. Károlyi Mihály: Hit, illúziók nélkül. Magvető Könyvkiadó 1977. 422. old.
81. Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 370. és 372. old.
82. Stephen D. Kertész: Between Russia and the West 186. old.
83. Ugyanott 187. old.; Boldizsár Iván: Don-Buda-Párizs 289-290. old.
84. Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 244. old.
85. Ugyanott 244. old.
86. Stephen D. Kertész: Between Russia and the West 195. old.
87. Ugyanott 187-188. old.
88. Stephen D. Kertész: The Last European Peace Conference 151. old.

89. Vajna János interjú 1988. június 1. — A decelit lemez a viaszlemeznél modernebb, akkoriban korszerűnek számító hangrögzítő eszköz volt. Egy-egy lemezre 8-10 percnyi anyag fért, Vajna összesen mintegy 1 500 lemezt használt fel. A béke delegáció hazatérése után ezeket a rádió archívumának zárt részében őrizték, majd a lemezeket az 1950-es évek legelején valószínűleg a Belügyminisztérium archívumába szállították.
90. Vásárhelyi Miklós interjú 1988. június 30.
91. Boldizsár Iván interjú 1988. augusztus 24.; Vásárhelyi Miklós interjú 1988. június 30.
92. Hungarian Information Service. Washington; Új Magyarország 1946. július 23.
93. Boldizsár Iván interjú 1988. augusztus 24. Arra is volt példa azonban, hogy ez a felvilágosító tevékenység a kíváncsisággal éppen ellentétes hatást váltott ki. A lengyel delegáció ugyanis egyes források szerint tiltakozott annak a Tájékoztatásügyi Minisztérium által magyar, francia és lengyel nyelven kiadott tájékoztató füzetnek a békekonferencián való terjesztése ellen, amely a háború idején Magyarországra menekült lengyelek sorsáról számolt be.
94. Bajomi Lázár Endre: Arpadine. Szépirodalmi Könyvkiadó 1980. 286-287. old.
95. ÚMKL Táj. Min. 1669/1947. sz.
96. Vásárhelyi Miklós interjú 1988. június 30.
97. ÚMKL Táj. Min. 7523/1947. sz. — A Sajtó és Dokumentációs Iroda néven megszervezett tájékoztató központ vezetőjének — bár korábban szóba került Gyomai Imre, sőt Boldizsár Iván is — végül, részben Károlyi Mihály követ közbenjárására Fejtő Ferencet sikerült megnyerni. (Fejtő Ferenc: Történész pályám. in: Nyugati magyar esszéírók antológiája. Válogatta és szerkesztette: Borbándi Gyula. Bern 1986. 124. old.) Erdemes megjegyezni, hogy az iroda létrehozásában közreműködött Ilyés Gyula is, aki a helyzet felmérése céljából, a Tájékoztatásügyi Minisztérium megbízásából 1947 nyarán félhivatalos küldetésben Párizsban járt, majd tapasztalatairól és javaslatairól jelentést tett a minisztériumnak. (ÚMKL Táj. Min. 3900/1947. sz.)
98. Magyar Szemle (Párizs) 1946. augusztus 11.
99. A füzet 1946 nyarán Magyarországon is megjelent az Emberi Jogok Ligája akkoriban megalakult hazai szervezetének kiadásában. A Bóta Ernő hagyatékából származó iratok lényeműségeit, valamint egy Bóta Ernővel készített interjúja kéziratát Nagy Csaba bocsátotta rendelkezésemre, amiért ezúton mondok köszönetet.
100. Varga Lajos - Szabó Ágnes: Garbai Sándor 1879—1947. Kossuth Könyvkiadó 1987. 91-93. old.
101. Jelentés Honti Ferenc, a Független Kisgazda Párt megbízottja 1943 szeptember eleje és 1946 november vége között Svájcban és Franciaországban folytatott tevékenységéről. Genf 1946. november. 5. old. Honti sajátos véleménye helyzetére jellemző, hogy a Kisgazdapárt vezetői, Nagy Ferenc és Kovács Béla ugyanakkor 1946 tavaszán megújították svájci megbízatását.
102. Jelentés Honti Ferenc ... tevékenységéről. 142-149. old.
103. Varga F. János: Az Angliai Magyar Tanács története. Századok 1983. 1. sz. 174. old.
104. Ugyanott 175. old.
105. Idézi: Szilassy Sándor: Az amerikai magyarság a második világháborúban. Új Látóhatár (München) 1979. 1-2. sz. 142. old.
106. Ugyanott.
107. Bóta Ernő hagyaték (lásd a 99. jegyzetet) Vámbéry Rusztem levele Bóta Ernőhöz. Dátum nélkül /1945/.
108. Ugyanott. Amerikai magyar egyházi vezetők levele Byrnes külügyminiszterhez. Dátum nélkül (1946?)

Függelék

A Külügyminisztérium és/vagy a Tájékoztatásügyi Minisztérium által, annak kezdeményezésére vagy támogatásával 1945 júliusától és 1946 októberéig kiadott, a békeelőkészítést és a külföld felvilágosítását szolgáló könyvek:

- Achár Kornél (Rátz Kálmán): Magyarok véráldozatai az orosz polgárháborúban Bp. 1946. Faust
- Barcsay Géza: A magyar tudományos élet harca a német szellemi imperializmus ellen. 1946. Atheneum
- Louis Barges: Amis inconnus. Impressions d'un prisonnier de guerre. (Ismeretlen barátok. Egy hadifogoly benyomásai) Panorama, Vienna 1947.
- Bereczky Albert: Hungarian Protestantism and the Persecution of Jews. (A magyar protestantizmus és a zsidóüldözések) Bp. 1946.
- Borsody István: Magyar-szlovák kiegyezés. A cseh-szlovák-magyar viszony utolsó száz éve. Bp. 1945. Officina
- Budapest 1945. Zádor István rajzai. Bp. 1945. Officina (magyar, orosz és angol kísérvözeveggel)
- Budapest romokban. Bp. 1946. Officina
- The Mutilated Budapest Bp. 1946. Officina
- Budapest détruite Bp. 1946. Officina
- Razrusennuj Budapest Bp. 1946. Officina
- Decline and rise of Budapest (Budapest pusztulása és újjászületése) Bp. 1946.
- A délszlovákiai magyar népesség (orosz nyelven) ( )
- Dezsényi Miklós: Hősök és árulók. A magyar katonai összeomlás története. Bp. 1946. Magyar Téka
- Dezsényi Miklós: A szovjetorosz dunai hajóraj harcain Magyarországon felszabadításáért. Bp. 1946. Atheneum
- Dunatáj I-II. Történelmi, gazdasági és földrajzi adatok a Dunatáj államainak életéből. Szerk. Radisics Elemér Bp. 1946.
- Az 1919-es párizsi békekonferencia szervezete, elvi alapjai, valamint a magyar kérdéssel kapcsolatos munkálatai ( )
- Fehér Lajos Harcunk Budapestért. Fejezet a magyar fegyveres ellenállási mozgalom történetéből. Bp. 1946. Szikra
- Gara L(ászló): La Hongrie Nouvelle. (Az Új Magyarország). Édition du Mouvement pour l'Indépendance Hongroise. Paris 1946.
- Hungary in ruins (Magyarország romokban) ( ) La Hongrie en ruines ( )
- Hungary's problem and her Agriculture. (Magyarország problémái és mezőgazdasága) Compiled from the Research Work of the Agrarian Research Institute of Farm Management. Bp. 1946.
- Vengerskoe Solskoe Chozjajstvo i zakljucenie mira... Bp. 1946.
- Kósa János: Magyarok a németekről 1849-1945. Bp. 1946
- Jean Kósa: Opinions hongroises sur les Allemands Bp. 1946.
- E(meric) de Kulifay (ed.): Rapports entre protestants francais et protestants hongrois 1935-1946. (A francia és a magyar protestánsok kapcsolatai) Publié par le Mission Protestante Hongroise de Paris. Éditions de la Calanque Paris 1946.
- André Lázár (Bajomi Lázár Endre): Hongrois de la Résistance (Magyarok az ellenállásban) Préf. de Vercors. Bateau Ivre, Paris 1946.
- Lengyel menekültek Magyarországon a háború alatt. (Összeállította: Antall József) Bp. 1946. Atheneum
- Les réfugiés polonais en Hongrie pendant la guerre. Bp. 1946.
- Uchodzczy polscy na Węgrzech w czasie wojny. Bp. 1946.
- Lévai Jenő: Fehér könyv. Külföldi akciók magyar zsidók mentésére. Bp. 1946. Officina
- Lévai Jenő: Szürke könyv magyar zsidók megmentéséről. Bp. 1946.
- Lukács János: Magyar-orosz kapcsolatok 1914 óta. Bp. 1945. Officina
- Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen. Adatok a magyar partizánmozgalom történetéhez. Szerk. Kovács István - Flórián János, kiadja a Magyar Partizánok Bajtársi Szövetsége Bp. 1946. Atheneum
- Champiens hongroises de la liberté contre la fascisme Bp. 1946.
- Magyarország kultúrpolitikája. Összeállította C. (Kornél) Révy. Tervezte N. Czeglédy. Bp. 1946. térképek és diagramok magyar, angol, orosz és francia kísérvözeveggel)
- Pethő Tibor - Szilágyi István: Az ellenállási mozgalom katonai története. Honvédelmi Minisztérium Sajtó, Film és Propagandaosztály kiadása Bp. 1946.
- Politique Sociale de la Hongrie démocratique (A demokratikus Magyarország szociálpolitikája) Publié par la Section des Questions Internationales du Travail du Ministère des Affaires Étrangères de Hongrie. Bp. 1946.
- Le problème hongrois par rapport à la Roumanie (A magyar-román kérdés). Publié par le Ministère des Affaires Étrangères de Hongrie Bp. 1946.
- Le problème hongrois par rapport à la Tchecoslovaquie (A magyar-csehszlovák kérdés). Publié par le Ministère des Affaires Étrangères de Hongrie Bp. 1946.

- Le problème de la minorité hongroise de Slovaquie (A szlovákiai magyar kisebbség kérdése). Supplément du volume „Le problème hongrois par rapport à la Tchécoslovaquie”. Publié par le Ministère des Affaires Étrangères de Hongrie. Bp. 1946.
- Les problèmes actuelles de l'approvisionnement public en Hongrie (A magyarországi közellátás időszerű problémái). Publié par le IVe section du Ministère Hongrois pour l'Approvisionnement Public. Bp. 1945. Pátria
- Rácz Endre: Az újabtkori magyar művelődés szelleme. Bp. 1946.
- Refuge en Hongrie 1941-1945. (Menekültek Magyarországon) Éditions de la Callanque - Paris 1946.
- Révay Kálmán: Sopronkőhida 1944-1945. Vázlat. Bp. 1946. Új Idők
- C. (Kornél) Révy: Policy of Hungarian Public Culture (A közoktatás és közművelődés helyzete Magyarországon). Bp. 1946. Atheneum
- Szabó Imre: A csehszlovák kisebbségi rendszer változásai. (Könyv a Valóság 1946. évi 6-9. számából)
- Dr. Szalai Sándor Itél a magyar népi! A magyar háborús bűnperek tanulságai. Bp. 1946.
- Alexander Szalai: Jugements du peuple contre les criminels du guerre hongrois. Bp. 1946.
- Száva István: New Hungarian Domestic Policy (Új magyar belpolitika). Bp. 1946.
- Étienne Száva: Nouvelle Politique intérieure hongroise. Bp. 1946.
- Szenczei László: Az erdélyi magyarság harca 1940-41. Bp. 1946.
- Szenczei László: A magyar-román kérdés. Történeti és politikai tanulmány. Bp. 1946. Officina
- A váradi hídvérés. a „Familia” ankétja a román-magyar szellemi együttműködésről. A Magyar-Román Társaság és a Dunai Munkaközösség szerkesztésében. Bp. 1946. Anonymus
- Pionerii de la Oradea. Bp. 1946.

Az Új Magyarország röpiratai

- Bibó István: A keleteurópai kisállamok nyomorúsága. Bp. 1946.
- Boldizsár Iván A másik Magyarország. A magyar ellenállási mozgalom története. Bp. 1946.
- Boldizsár Iván: Megbűnhődte már e nép...Röpirat a magyar békéről és közös hazánkról, a Dunavölgyéről. Bp. 1946.
- Czebe Jenő - Pethő Tibor: Magyarország a második világháborúban. A háborús évek katonai története. Bp. 1946.
- Szabó Zoltán: Angliai vázlatkönyv. Bp. 1946.

Pamphlets of New Hungary

- Boldizsár Iván: This nation has already atoned...A Pamphlet about the Hungarian Peace and about the Danube Basin. Bp. 1946.
- Boldizsár Iván: The Other Hungary. Bp. 1946.
- Czebe Jenő - Pethő Tibor Hungary in World War 2. A military History of the Years of War. Bp. 1946.
- Jócsik Lajos: German Economic Influences in the Danube Valley Német gazdasági befolyás a Dunavölgyében). Bp. 1946.
- Hungarian Economic Resistance Against German Penetration (Magyar gazdasági ellenállás a német behatolás ellen). Bp. 1946.
- The Ruin of Hungary and her Recovery. In figures. Magyarország romjai és újjáépítése adatokban). Bp. 1946.

Cahiers de la Nouvelle Hongrie

- Boldizsár Iván: L'Autre Hongrie. Histoire du mouvement de résistance hongrois. Bp. 1946.
- Chiffres sur le ravage et la resurrection de la Hongrie. Bp. 1946.
- Czebe Jenő - Pethő Tibor: La Hongrie dans la deuxième guerre mondiale. Histoire militaire des années de guerre. Bp. 1946.
- La résistance économique hongroise contre l'influence allemande. Bp. 1946.
- La vie économique de la Hongrie sous la domination allemande. Bp. 1946.

*A Teleki Intézet által 1945-46-ban kiadott,
a békeelőkészítéshez kapcsolódó könyvei*

Hazánk és a nagyvilág sorozat:

Bortha Kelemen: Magyarok és svédek. Bp. 1946.

Dezsényi Béla: Magyarország és Svájc. Bp. 1946.

Sótiér István: Magyar-francia kapcsolatok. Bp. 1946.

Makkai László: Contributions a l'histoire des établissements danubiens (A dunai államok szerepe a történelemben. Paris, 1945. Presses Univ. de France. (Kiny. Revue d'Histoire Comparée. 1945.III.v.)

Makkai László: Histoire de Transylvanie. Bp. 1946. (Bibliothèque de la Revue d'Histoire Comparée)

I. Tóth Zoltán: Biographie d'une frontière. (La formation du „Partium“) (Kiny. Revue d'Histoire Comparée 1946.IV.v.)

*Békés Csaba: The Peace Propaganda of the Hungarian
Government in 1945-1946*

In 1945-46 the most important foreign policy initiative of the Hungarian Government was its preparation for the Paris Peace Conference. Hungary's peace aims needed to be outlined and effective propaganda organized at home and abroad. The correct orientation of Hungarian peace aims and propaganda was the subject of sharp differences of opinion among the political parties of the postwar coalition government.

The study examines the initiatives of the Peace Treaty Division of the Hungarian Foreign Ministry and the efforts of the newly established Ministry of Information to influence public opinion in the West. Beginning in the spring of 1946 both ministries issued publications in foreign languages, including English and Russian editions of the semi-official weekly, *New Hungary*. The study provides a detailed description and analysis of the arguments used in these publications to promote the idea of a just peace for Hungary.

The confidential negotiations conducted by the Hungarian Peace Conference delegation in Paris are discussed together with the efforts of the Hungarian press corps to influence Western public opinion. Hungarian emigrés also launched important initiatives to achieve more favourable peace terms for Hungary.

The author concludes that the terms of the Peace Treaty were chiefly determined by Hungary's role in the Second World War and the international situation of the postwar era, not by the effectiveness of the country's diplomatic initiatives or its foreign propaganda. Even so, these publications had a potentially important mission: to create a better image of Hungary abroad and facilitate a more realistic self-perception within Hungarian society.

MAGYAROK ÉS SZERBEK A DÉLVIDÉKEN 1

Djordje Stratimirovic emlékirata 1848-1849-ről

Bevezetés

A XX. század második felének embere hozzászólt, hogy történelemről szóló ismereteit (is) szintetizáló, egész folyamatokat, eseménysorozatokat feldolgozó művekből merítse. Hozzászólt, mivel nem volt választási lehetősége, de rá is volt kényszerítve, mert a felhalmozódó ismeretanyag lehetetlenné tette, hogy belefelelkezzen az apró részletek tanulmányozásába. Okulásra így maradtak a jól vagy rosszul megírt történelem tankönyvek, és az ideológiai megfontolásoknak nagyon gyakran áldozatul eső tudományos-népszerűsítő munkák. Hosszú évekig elhanyagolták vagy éppen csak megtúrták a forrásértékű dokumentumkötetek, visszaemlékezések kiadását. Az elmúlt évtizedben örvedentesen változott a szakma és a könyvkiadók hozzáállása, s mivel a boltokba került visszaemlékezés-, dokumentum- és emlékkötetek szép számmal fogytak a polcokról, az érdeklődés ezek iránt egyértelművé vált.

Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc történetének hitelesebb megismeréséhez ugyancsak az utóbbi évtizedben jelent meg számos alapvető memoár- és dokumentumkötet. Íróik a szabadságharc kiemelkedő katonái és politikai vezetői férfiai (Görgey Artúr, Klapka György, Kossuth Lajos, Hunfalvy Pál), egyszerű tisztjei és altisztjei (Major István, Garzó Imre), vagy éppen a kor valamelyik írói ambíciókkal is megáldott „Úrhölgye” (Pulszky Terézia). A felsorolás korántsem teljes, és akkor még említést sem tettünk a kiadásra váró érdekfeszítő kéziratokról. Ha figyelmesen végigttekintünk az eddig megjelent köteteken, szembetűnik, hogy szerzőik szinte kivétel nélkül az azonos szemszögből (magyar oldalról) írták meg a két év történetét. Hogyan látták, hogyan élték át mint magyarok vagy mint magyarokkal szimpatizálók a forradalom és szabadságharc forгатagát.

Izgalmas és kifejezetten hasznos lenne azonban azt is tudnunk, hogy hogyan láttak bennünket ellenségeink, osztrákok, oroszok, románok, szerbek, horvátok, szlovákok, velünk szemben álló politikusok, ellenünk és az ország területén harcoló katonatisztek. Mert ha csak a mi igazságainkat ismételjük szüntelen, s nem is akarunk tudomást venni a másik fél létező vagy lehetséges igazságairól, sohasem értjük meg, hogy pl. 1848-ban nemzetiségeink többsége miért ellenünk kötött kardot, s miért nem a mi oldalunkon harcolt az őket ugyanúgy elnyomó Habsburg dinasztia ellen. Szerencsére ők is írtak emlékiratokat - ráadásul jónéhányan német nyelven, így megoldhatatlan nyelvi nehézségekre sem hivatkozhatunk -, a hiányok tehát könnyen pótolhatók. Hiszen milyen lebilincselő olvasmány, ugyanakkor pótolhatatlan hadtörténeti - egyes esetekben kultúrtörténeti - adalékokkal szolgál a már megjelent két „Orosz kötet”. (A magyarországi hadjárat 1849. Orosz szemtanúk a magyar szabadságharcról. Válogatta Rosonczy Ildikó, szerkesztette Katona Tamás. Bp. 1988; Scserbatov: Paszkievics Magyarországon. Szerkesztette Katona Tamás. Bp. 1984.) Időszzerű

1 A szövegben szereplő szerb neveket a magyar betűkészlet felhasználásával közöljük.

immár bővíteni a kört, és „Szerb”, „Román”, „Szlovák” köteteket is felsorakoztatni az „Orosz” mellé.

1911-ben jelent meg német nyelven az 1848-49-es délvidéki szerb mozgalom egyik legérdekesebb egyéniségének, katonai vezetőjének visszaemlékezése. (Djordje Stratimirovic: Was ich erlebte.) Stratimirovic (1822-1908) 1903-1904 telén vetette papírra hosszú élete történetét, terjedelmes fejezetet szentelve benne természetesen a magyar szabadságharc ideje alatt végzett tevékenységének. Emlékiratait halála után leánya, Ljuba von Stratimirovic rendezte sajtó alá, s 1913-ban megjelentette a könyv szerb nyelvű változatát is (Uspomene generala Djordja Stratimirovica).

Stratimirovic ősei a XVIII. sz. közepén települtek be Magyarországra, Bács-Bodrog vármegyében, Kölpényben kaptak birtokot még Mária Teréziától. Édesapja 1834-ben bekövetkezett halála után a katonai pályát választotta hivatásául; Bécsben elvégezte a mérnöki akadémiát, majd 1841-től az Itáliában állomásozó cs. kir. 7. huszárezred hadnagyként teljesített szolgálatot. Szülei korai elvesztése miatt - 1841-ben elhunyt édesanyja is - a kölpényi birtok gazdasági ügyei egyre jobban lekötötték, ezért - valamint titokban, engedély nélkül megkötött házassága miatt - 1844-ben kilépett a hadseregből és birtokaira vonult vissza. Itt érték 1848 márciusában az európai és magyarországi események hírei.

Ez a március nem hozta meg a Magyarországon élő szerbeknek a várt engedményeket. A frissen megszerzett polgári szabadságjogok, melyek az országban élő valamennyi lakosra egyaránt kiterjedtek, számukra kevésnek bizonyultak. A Pest-Budán élő szerbek már négy nappal a pesti forradalom győzelme után többek között arra kérték V. Ferdinándot, hogy „Az ő nemzetiségük is elismertessék, valamint nyelvük szabad használata összes ügyekben és tanácskozásaikban törvényileg biztosíttassék”. Március 27-én az országban élő szerbek újvidéki gyülekezete is pontokba foglalta a szerbek kívánalmait, s a 16 pontos petíciót küldöttség vitte a Pozsonyban ülésező magyar országgyűlésre. Ebben még említést sem tesznek ugyan te.ületi követelésekről - elismerik Magyarország területi egységét -, de határozottan fellépnek nemzetiségük nemzetként való elismertetéséért és az önálló nemzeti gyűlés tarthatásának jogáért. Erre természetesen a nemzetállam bűvkörében gondolkodó és éppen csak hatalomra került magyar liberális ellenzék nem hajlandó, hiszen nézetük szerint Magyarországon egyetlen nemzet van, a magyar politikai nemzet, s ennek részei a nem magyarul beszélő nemzetiségek is. Kossuth kifejté azt is, hogy a nemzetiségek nemzeti gyűléseit és azok vezetőit sem lehet jogokkal felruházni, mert az anarchisztikus közállapotokat idézné elő: felbomlana a közigazgatás vármegyékre alapozott rendszere.

Ilyen fogadtatás után érthető, hogy a Pozsonyban még magyar kokárdákkal felékesített szerb küldöttek mellől és kardjairól útban hazafelé hirtelen eltűnnek a piros-fehér-zöld szalagocskák, s az 1848. április 14-én Karlócán újrafogalmazott követeléseik között már ott szerepel: „Engedtessek meg nekünk, hogy régi jogunk alapján ... magunknak vajdát választhassunk... A vajdasághoz tartozzék régi jog alapján: Szerémség, Bánság (a kikindai kerülettel), Bácska (a sajkás zászlóaljjal és óbecsei kerülettel) és Baranya...”

Ezt a programot teszi magáévá a fiatal, mindössze 26 éves kölpényi birtokos, Stratimirovic. Az összeütközés magyarok és szerbek között ezután elkerülhetetlen, június elejétől már fegyveres összetűzések zajlanak a Délvidéken. S ez a háború borzalmasabb, kegyetlenebb, mint reguláris csapatok ütközete. A megtorló akciók áldozatai többnyire békés polgárok, sokszor nők, gyermekek. Falvakat, városokat gyújtanak fel - nemzetiségi gyűlöletből.